

V METEŽU ZGODOVINE

Muzej talcev v Begunjah
Nova stalna razstava

STRAN 3

PARTIZANSKI SPOMENIKI

Tomšičeva ulica 12
Pisatelji v NOB

STRAN 6

NOVA KNJIGA

Evakuacija civilistov
Zračni most v Dalmacijo

STRAN 13

UVODNIK

80. obletnica konca druge svetovne vojne

Marijan Križman, predsednik
ZZB NOB Slovenije

Vmaju zaznamujemo pomemben mejnik v zgodovini človeštva – 80. obletnico konca druge svetovne vojne.

Vojne, ki je zaznamovala usodo milijonov ljudi, uničila svetovno gospodarstvo in povzročila neizmerno trpljenje. Pred 80 leti je bila podpisana kapitulacija nacistične Nemčije, kar je pomenilo konec najstrašnejše vojne v zgodovini. Ta dan ni le konec uničujoče vojne, temveč tudi zmaga nad temnimi ideologijama, ki sta ogrozili prihodnost sveta – nad fašizmom in nacizmom, ideologijama, ki sta zanemarjali človeško dostojanstvo, svobodo in enakopravnost.

Ob tej obletnici se spominjamo vseh, ki so se borili za svobodo, dostojanstvo in pravico do samoodločbe. Slovenija kot del širšega zavezniškega boja proti okupatorju ni bila zgolj pasivna pri tem velikem boju za mir, ampak je bila aktivna soudeleženka v boju proti fašizmu in nacizmu. Slovenski borci, pripadniki partizanske vojske, so se borili ne le za svojo domovino, temveč za celotno Evropo, kjer so s svojim junštvom, odločnostjo in pogumom postavljali temelje za prihodnost. Ti temelji so omogočili nastanek svobodnih in demokratičnih držav.

Danes, 80 let pozneje, se spominjamo vseh, ki so umrli, da bi lahko mi živeli v svobodi. Številni so padli na bojiščih, mnogi so trpeli v koncentracijskih taboriščih, a njihov boj ni bil zaman. Njihova žrtev nas je pripeljala do trenutka, ko danes uživamo pravico do odločanja o lastni usodi in svoji prihodnosti. Danes kot prebivalci v samostojni in neodvisni Sloveniji ne smemo pozabiti, da so te temelje postavili tisti, ki so se borili proti okupatorju, in tisti, ki so se borili za našo svobodo.

Pomembno je, da ob tej obletnici ne spregledamo, kaj vse smo kot narod dosegli skozi leta. Zmaga nad fašizmom ni pomenila le konca vojne, ampak je postavila temelje za novo Evropo – Evropo, v kateri so svoboda, demokracija in človekove pravice postale temeljne vrednote, ki jih spoštujejo vse države. Tudi Slovenija, ki je leta 1991 razglasila svojo neodvisnost, je uživala plodove boja, ki so ga začeli naši predniki. Ta boj ni bil le boj za ozemlje, ampak boj za pra-

vico do samoodločbe, za vrednote, ki so ključnega pomena tudi v današnjem svetu.

Ob tej obletnici se moramo zavesti, da nas zgodovina uči, kako pomembno je spoštovati resnico in upoštevati dejstva, ki so se zgodila. Revizionizem, ki poskuša spremeniti resnico o tem, kar se je zgodilo v preteklosti, je nevaren, saj ogroža temeljne vrednote, za katere so se borili naši predniki. Osvobodilni boj ni bil zgolj boj z orožjem, temveč boj za človekove pravice, svobodo, enakopravnost in dostojanstvo vsakega posameznika.

Pomembno je tudi, da ob tej obletnici priznamo vlogo vseh, ki so sodelovali v tem boju – ne le pripadnikov Komunistične partije, temveč tudi kulturnikov, krščanskih socialistov, liberalnih Sokolov in drugih narodnih sil, ki so stopili skupaj, povezani v Osvobodilno fronto, gonilno silo in organizatorjo boja na življenje in smrt proti štirim okupatorjem, Nemčiji, Italiji, Madžarski in Hrvaški, ter narodnim izdajalcem oziroma sramoti slovenskega naroda, kolaborantom, zapriseženim SS-ovski morilski in v Nürnbergu obsojeni Hitlerjevi zločinski organizaciji.

Osvobodilni boj je bil dejanje enotnosti slovenskega naroda, ki je presegel politične in ideološke delitve in se osredotočil na skupni cilj – na pravico do življenja v svobodni in neodvisni domovini. Primorska, Koroška in Prekmurje so del Slovenije po zaslugi partizanov in vseh, ki so veliko naredili med vojno in v mirovnih procesih, da danes vsi govorimo slovensko in živimo v samostojni in demokratični državi Sloveniji. Ne gre pa spregledati zgodovinskega loka borcev za Slovenijo od generala Rudolfa Maistra, tigrovcev, partizanov do ne nazadnje borcev za osamosvojitve Slovenije.

V spomin na vse, ki so se žrtvovali za našo svobodo, bomo tudi v prihodnje negovali in spoštovali te dragocene vrednote. Država in njene institucije morajo biti orodje zaščite vseh državljanov, brez razlikovanja, brez ideoloških in političnih delitev. Pomembno je, da se zavedamo, da je spoštovanje človekovih pravic in dostojanstva vsakogar temelj naše demokracije.

Zgodovina nas uči, da pomiritev ni enkratno dejanje, temveč dolgotrajen proces, ki zahteva spoštovanje medsebojnih razlik, priznavanje zgodovinskih dejstev in odprtost za dialog. Ta proces ni preprost, vendar je nujen, če želimo graditi družbo, ki temelji na sožitju, strpnosti in medsebojnem spoštovanju. Pomiritev ni zgolj politični akt, temveč je to vsakodnevna odgovornost vseh nas – odgovornost, da gradimo prihodnost, ki bo temeljila na resnici, sočutju in spoštovanju vseh ne glede na preteklost.

NADALJEVANJE NA STRANI 2

AKTUALNO Podelili najvišja priznanja

Slovesna seja predsedstva ZZB NOB Slovenije

Na slovesni seji predsedstva ZZB NOB Slovenije, ki je bila 22. aprila v Kinu Bežigrad v Ljubljani, je zbrane nagovoril predsednik Zveze **Marijan Križman**. Ob tej priložnosti so podelili tradicionalna priznanja Zveze. Zlate plakete je prejelo 11 najboljših krajevnih organizacij ZZB za uspešno promocijo vrednot, dogodkov in osebnosti narodnoosvobodilnega boja, za ugledno uresničevanje vloge Zveze borcev v svojem okolju in združenju, za ohranjanje številčnosti organizacije s sprejemom novih, zlasti mladih članov, za skrb za vzdrževanje in urejenost spomenikov in spominskih obeležij na svojem območju.

Prav tako so osmim posameznikom in dvema pevskima zboroma podelili zlate plakete za predano, zavzeto in zelo uspešno utrjevanje zgodovinske resnice, vrednot in dosežkov narodnoosvobodilnega boja slovenskega naroda, spoštovanje žrtev in ohranjanje kulturne dediščine narodnoosvobodilnega boja ter vključevanje mladih rodov v uresničevanje programskih nalog Zveze.

Listino Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije za leto 2025 pa so prejeli **Alojz Štih iz Krškega, Vlado Vrbič iz Velenja in Julijana Žibert iz Ljubljane** kot najvišje priznanje za nenehno prizadevanje za ohranjanje vrednot narodnoosvobodilnega boja Slovenije, njihovo spoštovanje in uresničevanje v sedanjosti.

ALOJZ ŠTIH

Bil je dolgoletni predsednik ZB NOB Krško in predsednik Pokrajinskega sveta ZB NOB Posavje, aktivist in družbenopolitični delavec. Kot prejemnik zlate plakete ZZB ima izredne zasluge za ohranjanje zgodovinske resnice o narodnoosvobodilnem boju. Izkazal se je za izjemnega motivatorja in aktivatorja mlajše generacije, nenehno si je prizadeval za sodelovanje pri utrjevanju organiziranosti in pomlajevanju borčevske organizacije. V nevladnih organizacijah je opravil izjemno delo kot organizator, aktivist, režiser in izvajalec.

VLADO VRBIČ

Je dolgoletni dejavni član borčevske organizacije v Velenju, prejemnik zlate plakete za nesebično in ustvarjalno delo pri prepoznavanju in širjenju zgodovinske resnice o narodnoosvobodilnem boju, narodnem heroju in pesniku Karlu Destovniku - Kajuhu. Prav tako je pobudnik za pridobitev naziva Kajuhovo leto, za kar se je dejavno zavzemal. Je pobudnik in avtor več dokumentarnih filmov o narodnoosvobodilnem boju, avtor in režiser proslav na pokrajinski ravni, izdal je roman o Kajuhu Prestreljene sanje, zasnoval in uredil je zbirko osmih knjig Kajuhovih 100.

JULIJANA ŽIBERT

Bila je dolgoletna podpredsednica, zdaj pa je že drugi mandat predsednica ZZB NOB Ljubljana. Vodenje organizacije opravlja z veliko odgovornostjo, požrtvovalnostjo in

rahločutnostjo do ljudi. S poglobljenim in preudarnim razmislekom deluje v smeri odpravljanja raznovrstnih težav, na katere naletijo posamezniki ali organizacije. Kot mentorica podpira in spodbuja razvoj manj izkušenih sodelavcev, hkrati pa z zgledom navdihuje lju-

Listino Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije za leto 2025 so prejeli Alojz Štih iz Krškega, Vlado Vrbič iz Velenja in Julijana Žibert iz Ljubljane kot najvišje priznanje za nenehno prizadevanje za ohranjanje vrednot narodnoosvobodilnega boja Slovenije, njihovo spoštovanje in uresničevanje v sedanjosti.

di, ki jih ob najrazličnejših priložnostih srečuje po Sloveniji. Zavzema se za sodelovanje borčevskih organizacij glavnih mest nekdanjih republik Jugoslavije. Pogosto zaradi svoje potrpežljivosti in preudarnosti deluje kot ključna povezovalka med različnimi organizacijami. Je prejemnica zlate plakete leta 2016 in naziva častne meščanke Ljubljane 2024.

S. B.

■ **AKTUALNO** Ajdovščina 5. maj 1945

Narodna vlada Slovenije

Zdenko Čepič

Na lep zgodnjemajski sobotni dan je bila 5. maja 1945 v Ajdovščini imenovana Narodna vlada Slovenije. To imenovanje je bilo sklenjeno dejanje oblikovanja slovenske državnosti. Slovensko državo je v času druge svetovne vojne v boju proti okupatorju ustvarilo slovensko osvobodilno gibanje.

Pot do oblikovanja slovenske državnosti je trajala nekaj manj kot štiri leta. Začela se je sredi septembra 1941, ko je bilo z nastankom Slovenskega narodnoosvobodilnega odbora (SNOO) vzpostavljeno stanje »države v državi«, ko so ljudje njegove odloke, npr. plačevanje narodnega davka in posojila svobode, upoštevali in jih izvajali. To je bil prvi politični izraz oblasti nastajajoče slovenske države. SNOO se je postavil v položaj, da »za čas narodnoosvobodilne borbe edini predstavlja, zastopa, organizira in vodi slovenski narod na vsem njegovem ozemlju«. Drugi politični izraz nastajajoče slovenske državnosti je bil Zbor odposlancev slovenskega naroda, poimenovan tudi Kočevski zbor, v začetku oktobra 1943, ki je razglasil, da je slovenski narod suveren, politično neodvisen in samostojen ter kot tak gospodar ozemlja, na katerem prebiva. Kočevski zbor je izvolil tudi parlament (SNOO) kot zakonodajni organ nastajajoče države. Zasedanje SNOO v Črnomlju 19. in 20. februarja 1944 je bil tretji politični izraz slovenske državnosti. Na njem se je SNOO preimenoval v Slovenski narodnoosvobodilni svet. Z besedo »svet« se je tako izenačil z osrednjim organom obnovljene jugoslovanske države Protifašističnim svetom ljudske osvoboditve Jugoslavije (Avnojem) in podobnimi organi drugih jugoslovanskih narodov, ki so sklenili živeti v obnovljeni državi z drugačnjo organizacijsko obliko, v federativni državi. Na tem zaseda-

nju je SNOS sprejel slovesno izjavo o potrditvi dela slovenske delegacije (ta je bila izvoljena na Kočevskem zboru) na drugem zasedanju Avnoja. S tem so potrdili tudi sklep Avnoja o federativnosti obnovljene jugoslovanske države ter pridružitvi Slovenije k njej. Sprejeli so tudi vrsto odlokov, ki so pomenili temelj slovenske državnosti. Glede izvršilnega organa, vlade, je bila sprejeta izjava, da ima Slovenija »vso pravico in možnost imeti ... svojo lastno vlado«, ki bo vzpostavljena »čim bodo dani potrebni pogoji«. Obenem naj se »takoj preide k organizaciji in vodstvu upravnih odsekov,

Člani prve povojne vlade v Ajdovščini

ki bodo pretvorjeni v ustrezna poverjenišтва, čim bo vzpostavljen Nacionalni komitet osvoboditve Slovenije«. Tako je bila vzpostavljena nekakšna »vlada« z izključno upravnimi pristojnostmi.

Sklepno dejanje v ustvarjanju slovenske države pa je bilo imenovanje Narodne vlade Slovenije. Poimenovanje vlade kot narodne je treba razumeti dvojno: kot izraz nacionalnosti, ki jo je predstavljala, in kot izraz s politično vsebino. To je bila ljudska vlada v okviru ljudske

demokracije, ki jo je vzpostavilo jugoslovansko osvobodilno gibanje. Vlada Slovenije, imenovana v Ajdovščini, pa je bila prvenstveno izraz ustvarjene slovenske državnosti. Slovenske države.

Z imenovanjem NVS se je končala zaključena graditev slovenske državnosti v času druge svetovne vojne. Slovenija je postala država z ozemljem, prebivalstvom in lastno oblastjo. Ta je sicer del svoje suverenosti prepustila zveznim oblastnim organom nove federativne jugoslovanske države, kar pa dejstva, da je to bila slovenska država, ne zmanjšuje dosti.

Oblikovanje slovenske državnosti v »kratkem 20. stoletju« je tesno povezano s samoodločbo. Ta je bila bistven pogoj za to, da smo Slovenci dobili državo. Upoštevano je bilo mnenje iz Atlantske listine, ki sta jo glede povojnega sveta poleti 1941 oblikovala ameriški predsednik Roosevelt in britanski premier Churchill in so jo sprejele številne države, ki so bile v vojni z državami trojnega pakta. Atlantska listina je med drugim narodom zagotavljala pravico, da si izberejo obliko vladavine po lastni želji. Na to se je

navezala Osvobodilna fronta v svojem »programu«, Temeljnih točkah, sprejetih jeseni leta 1941, v katerih je med drugim navedeno, da »bo po svoji narodni osvoboditvi o notranji ureditvi Združene Slovenije in o svojih zunanjih odnosih odločal slovenski narod sam«.

Imenovanje vlad vseh federalnih enot – pozneje so dobile naziv republike – je bilo povezano z imenovanjem enotne jugoslovanske vlade v začetku marca 1945 in z njenim priznanjem s strani zaveznikov konec marca 1945. Z imenovanjem vlad federalnih enot so potrdili federativnost Demokratične federativne Jugoslavije, kot se je takrat imenovala jugoslovanska država.

Predsedstvo Avnoja je 5. aprila 1945 sprejelo navodilo o osnovnih načelih za oblikovanje vlad federalnih enot DFJ, in to v »najkrajšem času«. Z njim so hoteli doseči »enotnost v organizaciji celotne državne oblasti, tako v centralni upravi kot v federalnih enotah, s ciljem boljšega in lažjega administriranja in učinkovitejšega sodelovanja med osrednjo oblastjo in oblastmi federalnih enot kot tudi teh med seboj«. Zakone o oblikovanju vlad federalnih enot so prepustili njihovim zakonodajnim organom. Kljub temu pa je predsedstvo Avnoja v navodilih določilo splošna načela, tudi to, kako se morajo imenovati vlade federalnih enot in katera ministrstva morajo imeti.

Slovenija je svojo Narodno vlado Slovenije imenovala kot zadnja. Predsedstvo SNOS, ki je v času med zasedanjem SNOS opravljalo vlogo zakonodajalca, jo je imenovalo na seji v Ajdovščini 5. maja 1945. Vlado je vodil Boris Kidrič, eden od ključnih »očetov« Osvobodilne fronte, njena sestava pa je bila v pravem pomenu besede oefarska, tj. pluralna, saj so bili v njej ministri iz različnih skupin, ki so tvorile to narodno osvobodilno organizacijo.

V njej je bil tudi Franc Snoj, ki ni pripadal nobeni od skupin Osvobodilne fronte, ampak je bil pripadnik SLS in nekdanji minister jugoslovanske vlade. Vlada je imela 12 ministrstev; enega od teh je vodila ženska, Vida Tomšič. Da je bila v NVS lahko uvrščena ženska (v vladah drugih federalnih enot so bile), so ustanovili posebno ministrstvo za socialno politiko.

Sprva so sicer želeli vlado imenovati 27. aprila v Beli krajini, na ozemlju »partizanske države«, a so to preprečile vojaške razmere. Nato so pomislili na Trst, vendar je ta čustveni preblisk zamenjala politična modrost in so izbrali Ajdovščino, ki je tako postala prva »prestolnica« države Slovenije. Graditev slovenske državnosti so želeli končati z imenovanjem vlade na Primorskem, na ozemlju, ki je po prvi svetovni vojni pripadlo Kraljevini Italiji in ga je osvobodilno gibanje s svojim bojem in s svojimi sklepi priključilo »svobodni in združeni Sloveniji v svobodni in demokratični Jugoslaviji«.

Narodna vlada se je v Ljubljano preselila dan po tem, ko je vanjo vkorakala partizanska vojska. Zbrani množici na Kongresnem trgu jo je predstavil pesnik Oton Župancič in jo primerjal s »krmari naše ladje po razburkanem morju«. Svoj kratek pozdravni nagovor vladi je sklenil z besedami: »Na dan vnebohoda slovenske misli in slovenskega duha prevzemite oblast nad vsem osvobojenim narodom in bodite nam tako srečni vodniki, kakor je naša in vaša volja poštena in čista!«

Pred prvo vlado države Slovenije so bile naloge obnove domovine in gospodarskega razcveta, kar je bilo eno od naporov, ki je vladi ob imenovanju namenil Josip Vidmar, predsednik Predsedstva SNOS. To je bilo tisto, s čimer se je ta vlada spoprijemala do svojega konca oziroma do imenovanja nove vlade spomladi 1946.

NADALJEVANJE S STRANI 1

80. obletnica konca druge svetovne vojne

Ko se danes spominjamo vseh, ki so dali svoje življenje za mir, svobodo in pravičnost, se moramo zavedati tudi pomena miru kot vrednote, ki nas povezuje kot svetovno skupnost. Mir ni nekaj, kar je enkrat za vselej podarjeno ali doseženo. Mir je vrednota, ki jo moramo nenehno negovati in ohranjati, saj je temeljna vrednota za človeški napredek. Vojne in konflikti niso le uničujoči za ljudi, ampak uničujejo tudi prihodnost, ustvarjajo globoke rane in preprečujejo razvoj družbe.

Mir ni zgolj odsotnost vojne, temveč je stanje, v katerem lahko vsak posameznik živi brez strahu, v katerem lahko sledimo svojim sanjam in gradimo skupno prihodnost. Prava moč miru se kaže v sposobnosti preseganja delitev, iskanju skupnih ciljev in vlaganju naporov v ustvarjanje priložnosti za vse. Mir prinaša upanje za prihodnje generacije, ki jim ne bo treba nositi bremen preteklih konfliktov, ampak bodo lahko gradile na vrednotah sožitja in sodelovanja.

Vsem, ki so padli za našo svobodo, in vsem, ki so preživeli ter nosili posledice vojne, izrekamo globoko spoštovanje. Ob tej obletnici, ko se spominjamo njihovega junaštva, se zavezujemo, da bomo ohranili njihove vrednote in jih prenašali na nove generacije. Zaslužili so si, da se spomnimo njihovih dejanj in da iz njih črpamo navdih za ustvarjanje boljše prihodnosti.

Naj bo ta dan priložnost, da se zavedamo pomena miru, svobode in sožitja, da bomo kot narod gradili svet, v katerem bodo te vrednote v ospredju naših prizadevanj.

SMRT FAŠIZMU

■ **80. OBLETNICA PREBOJA SREMSKE FRONTE**

Komemoracija v Adaševcih pri Šidu

Ob 80. obletnici preboja sremske fronte je 11. aprila v spominskem kompleksu Adaševci pri Šidu potekala osrednja državna komemoracija, ki jo je pripravila Srbija. Slovesnosti so se udeležili visoki predstavniki države, veteranskih organizacij, diplomatskega zbora, potomci udeležencev bitke in številni obiskovalci, ki so s spoštovanjem počastili spomin na padle borce.

V slavnostnem nagovoru je Miloš Vučević, odposlanec predsednika republike Srbije, poudaril pomen ohranjanja zgodovinskega spomina in vrednot boja proti fašizmu ter izrazil spoštovanje do vseh, ki so na tem bojišču dali svoje življenje za svobodo. V imenu ZZB NOB Slovenije se je slovesnosti udeležila generalna sekretarka Manja Konkolič.

Sremska fronta je bila eno najzahtevnejših bojišč druge svetovne vojne na tleh nekdanje Jugoslavije. Med oktobrom 1944 in aprilom 1945 je bilo tam ključno bojišče v zadnjih mesecih vojne, na njem so borci Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije skupaj z enotami sovjetske Rdeče armade z neizmernim

pogumom in odločnostjo zlomili močno nemško obrambno linijo. Po več kot 172 dneh hudih spopadov je bila fronta 12. aprila 1945 vendarle prebita, kar je omogočilo nadaljnje napredovanje zavezniških sil in pripomoglo k osvoboditvi širšega območja. Boji so potekali na območju Srema na današnjem ozemlju Srbije in so pomenili odločilen korak pri dokončnem osvobajanju jugoslovanskih ozemelj ter so zavezniški vojski odprli pot proti Zagrebu in naprej v srednjo Evropo. Sremska fronta obenem simbolizirala tudi trpljenje tisočih mladih vojakov, pogosto brez zadostne vojaške izobrazbe in opreme, ki so v dolgotrajnih in izčrpavajočih spo-

padih izgubili življenje. Spomin na sremsko fronto ni le zgodovinski opomin, temveč tudi zaveza k miru, sodelovanju in spoštovanju vrednot, ki so bile izbojevalne s krvjo – svobode, enakosti in dostojanstva vsakega človeka. Naj nas opomin teh dogodkov spremilja tudi danes, ko se znova spoprijemamo z izzivi časa! Spominjajmo se preteklosti, da bomo znali graditi boljšo prihodnost!

Prireditve je bila zaznamovana s polaganjem vencev, kulturnim programom ter vojaškimi in verskimi častmi, ki so izražale globoko hvalažnost in spoštovanje do žrtev ter zavedanje o pomenu miru in sodelovanja med narodi.

Manja Konkolič

■ DOGODKI **Ob 80. obletnici osvoboditve zapora**

Nova stalna razstava v Muzeju talcev v Begunjah

Dr. Petra Bole

»Nikar ne jočite za nami ...«
Ko vojna vzame življenje, a spomin ostane

Ob 80. obletnici osvoboditve zapora bo **4. maja ob 11. uri v Muzeju talcev** v Begunjah na Gorenjskem odprta nova stalna razstava. Postavljena je v avtentičen prostor nekdanjega gestapovskega zapora. Obiskovalcem ponuja pretresljiv vpogled v obdobje druge svetovne vojne – čas, ko je bila svoboda hrepenenje naroda, zanjo pa je bilo treba plačati z življenjem. V uvodu razstava predstavi širši zgodovinski okvir – razvoj grajskega kompleksa Katzenstein od Valvasorjevih zapisov prek družine Kacijanar do delovanja redovnic Družbe hčera krščanske ljubezni sv. Vincencija Pavelskega. Sledi prikaz okupacije slovenskega ozemlja, raznarodovalne politike, nacističnih načrtov za izgon Slovencev ter načrtnega rasnega in političnega ocenjevanja prebivalstva, kar je vodilo v represijo, deportacije in nasilje. Del raz-

Kokrški odred osvobodil zapor

4. maja 1945 je zapor v Begunjah osvobodil Kokrški odred. Prav na 80. obletnico osvoboditve bo v Begunjah tudi spominska slovesnost na kateri bo slavnostni govornik minister za obrambo Borut Sajovic. Prisostvovali bodo tudi častna četa Slovenske vojske in praporščaki Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije. V kulturnem programu bosta nastopila Orkester Slovenske vojske in pevka Monika Avsenik Langus. Občina Radovljica je v letih 2024 in 2025 obnovila grobišče 457 talcev in 18 borcev druge svetovne vojne, ki je bilo močno poškodovano v poplavi avgusta 2023. Nanos peska so pomagali odstraniti tudi člani borčevskih organizacij in drugi, ki spoštujejo tamkaj pokopane. Delo je stalo 427.000 evrov, kar je plačalo ministrstvo za obrambo. Nagrobnike, na katerih nekaterih imen skorajda ni bilo več mogoče prebrati, so poravnali, očistili in restavrirali. Grobišče v parku gradu Katzenstein je bilo urejeno leta 1953 po načrtih arhitekta Edvarda Ravnikarja. Skulpture so delo akademskega kiparja Zdenka Kalina. Obnova je bila sicer načrtovana že pred poplavo. Po podatkih občine Radovljica je prvo obsežnejšo revitalizacijo rastlinja spominskega kompleksa leta 1982 opravil Arboretum Volčji Potok, kamnosek Leopold Šajn pa je pred dvajsetimi leti poglobil in obnovil napise. Konservatorski načrt za sedanjo obnovo grobišča je pripravil Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Restavratski center. Restavriranje kamnitih nagrobnikov, novo infrastrukturo in gradbene posege je izvedlo Kamnoseštvo Šajn, hortikulturno ureditev pa Vrtnar Jan. Po podatkih v begunjskih zaporniških knjigah je bilo tam zaprtih 11.477 ljudi, vendar je bilo zaprtih še več. Medtem ko so bili nekateri večkrat zaprti, nekateri niso bili vpisani. Kot talce so usmrtili 849 begunjskih zapornikov. Muzej talcev so odprli maja 1960, največ pa so zanj naredili nekdanji zapornik in avtor idejnega projekta Slavko Smolej, Martin Prešeren, borec Kokrškega odreda, ki je osvobodil zapor, in nekdanji partizan Ivan Bertonec.

Vlasta Felc

zvočne kulise – glasovi preteklosti, ki še poglobijo doživetje. Na hodniku pred celicami stoji spominska stena, dolga skoraj 30 metrov, z napisanimi imeni vseh, ki so tukaj izgubili življenje – v večni spomin. Zadnji del razstave je namenjen razmisleku o vojni s pomočjo umetnosti. Tokrat je posebna pozornost namenjena akademskemu slikarju **Vladimirju Lakoviču**, ki je bil zaprt v Begunjah in pozneje deportiran v taborišči Dachau in Flossenbürg. V prihodnjih letih bomo predstavili še druge umetnike, arhitekte ... Ob spominskem umetniškem delu Nikolaja Mašukova pa je postavljen simbolni prostor spomina – ob njem lahko obiskovalci zapišejo svoja razmi-

šljanja in občutja, ki se jim porajajo ob razstavi.

Nastajanje razstave je bilo za Muzeje radovljiške občine izjemno odgovorna naloga. Ker nimamo kustosa za drugo svetovno vojno, je bil projekt uresničen v sodelovanju s strokovnjaki Gorenjskega muzeja Kranj, Gornjesavskega muzeja Jesenice ter Muzeja novejšje in sodobne zgodovine Slovenije. Zahvala gre tudi Zvezi borcev za vrednote NOB Radovljica in posameznikom, ki so prispevali dragocene spomine in gradivo. Projekt so podprli občina Radovljica, Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije in Zavod za varstvo kulturne dediščine.

Muzej talcev ni le kraj žalosti. Je tih prostor spomina, kjer med zidovi še odzvanjajo koraki poguma. Tam se bolečina prepleta z dostojanstvom in tišina govori v imenu tistih, ki so ostali brez glasu. Je kraj, kjer gori plamen upanja – da tisto, kar se ne pozabi, nikoli več ne bo ponovljeno. Je spoštljiv poklon vsem, ki so verjeli v svobodo – in zanjo dali svoje življenje.

To pesem je 17-letna študentka Margot zapisala po strahotnem mučenju. Pozneje so jo zaporniki povzeli kot nenapisano himno.

Begunjski dvor, pozdravljen ti, Slovencev zbor v njem trpi.

Trpeč pogled gre do neba, begunjski zvon pa do srca.

Ko ključki se zaslišijo, v bunker nas odpeljejo.

In tam sediš dan za nočjo, sanjariš, kar je nekdaj b'lo.

Če pa kdaj čez linico sovražno gleda te oko, srce drhti in pest grozi počakaj, Švab, počakaj ti!

■ DOGODKI **Pohod v Kočevju**

V spomin na 80 let brez žice

Pohod, ki smo ga Pokrajinski muzej Kočevje, Krajevna skupnost Kočevje mesto in ZB za vrednote NOB Kočevje pripravili 12. aprila, je v celoti uspel. Udeležilo se ga je 87 udeležencev. Ob deveti uri smo se zbrali pred Šeškovičevim domom. Najprej smo si v avli ogledali razstavo o dogodkih in življenju v Kočevju in okoliških vaseh med drugo svetovno vojno in o osvoboditvi Kočevske. Po pozdravu predstavnikov vseh treh organizatorjev in župana Gregorja Koširja smo se odpravili po poti, kjer so bili med vojno postavljeni bunkerji, ki so bili med seboj povezani z žico in so takratnim prebivalcev omejevali prehode v mesto in iz njega. Vseh lokacij bunkerjev nismo mogli točno določiti, ker na njihovih mestih danes stojijo stavbe ali pa so tam speljane ceste. Ob slikovnem gradivu, ki ga je pripravil Pokrajinski muzej Kočevje, smo lahko videli, kako so bili videti ti bunkerji in kje so bili.

Prvi postanek smo imeli na parkirišču pred nekdanjim Itasom. Iz fotografij je bilo razbrati, da je bunker stal blizu glasbene šole. Direktorica Pokrajinskega muzeja Vesna Jerbič Perko nam je povedala, da je bil na stavbi močan reflektor, ki je bil usmerjen proti Dolgi vasi in Stojni. Tako je sovražnik ponoči nadziral velik del hriba, od koder bi lahko zaznal premikanje partizanov. Pot smo nadaljevali čez travnik do parkirišča v Podgorski ulici, kjer je bil blizu današnjega otroškega igrišča

drugi bunker. Novi sodelavec kočevskega muzeja Simon Veselič nam je pokazal fotografije in govoril o tem, kako so Italijani zaradi bojazni pred partizani do čistega posekali spodnjo tretjino gozda od Dolge vasi do Mahovnika in poševen pas od kamnoloma do vrha Stojne. Pripovedoval nam je tudi zanimive zgodbe o dogodkih, povezanih z življenjem ljudi na obeh straneh žice, predvsem ilegalcev, in njihovi iznajdljivosti pri prehajanju žice. Pot smo nadaljevali mimo Gaja in nogometnih igrišč, pred Marofom smo zavili desno mimo avtomehnika Milana Omana in se ustavili na otroškem igrišču v nekdanjem Titovem parku. Tu smo izvedeli, da je bil en bunker pred Mahovnikom in drugi za železniško progo, da je sovražnik imel nadzor nad prevozi raznih tovorov po železnici in pregled nad glavno cestno povezavo do Ljubljane.

Zadnji del poti smo nadaljevali po Tomšičevi, Šeškovi in Kidričevi ulici mimo novega mostu ob levem bregu Rinže do glavnega križišča pri zdravstvenem domu. Ustavili smo se v Črnomaljski ulici, kjer je bilo nekoč pokopališče in v bližini peti bunker, ki je zapiral pot v mesto iz smeri Rudnika. Predstavnik Pokrajinskega muzeja sta končala pohod s povabilom na malico pri Šeškovem domu, se vsem zahvalila za udeležbo in nas povabila na druženje tudi prihodnje leto.

Zlatica Arko

POBJEDA

1945-2025

TUZLA, 10. MAJ 2025. U 12:00

TRG SLOBODE

SABNOR u Bosni i Hercegovini, ZZB NOB Slovenije, SABA Hrvatske, SUBNORA Crne Gore, SUBNOR Srbije, SBNOA Sjeverne Makedonije

■ DOGODKI **Višnja Gora**

»Čez 14 dni se vrnemo«

AVERSPERGOV DVOREC 1787 - SOBNITA 1900 - VIZAVOD - 1948 - VIŠNJA GORA
MED VOJNO DOMOBRAVSKA POSTOJANKA Z ZAPORI

Auerspergov dvorec je bil med vojno domobranska postojanka z zapori.

6. maja 1945 so Višnjo Goro zasedli partizani 12. brigade. Pri nas se je tako končala druga svetovna vojna. V mestu se je zaslíšal glas harmonike in zadonela je pesem navdušenih borcev in prebivalcev o svobodi. Vendar pa sta zmaga in svoboda v štirih letih druge svetovne vojne zahtevali velike človeške in materialne žrtve.

Kot osnovnošolski deček sem ves čas druge svetovne vojne preživel v Višnji Gori ter sem nekatere dogodke osebno doživel in ohranil v spominu. Tako se spominjam, kako je južni veter prinašal nad mesto pepel s pogorišča vasi Pristava, ki so jo Italijani požgali 17. junija 1942. Skrajani smo videli, kako so Italijani 25. septembra 1942 pod pokopališčim zidom ustrelili Vlada Potokarja - Peča. Doživel sem nemško bombardiranje Višnje Gore 22. septembra 1943 in novembrsko nemško ofenzivo 1943 s poznejšo krvavo bitko na Ilovi Gori. V času osvobojenega ozemlja od 8. septembra 1943 do 28. maja 1944 sem bil sprejet v pionirsko organizacijo ter sem prejel partizansko kapo z rdečo zvezdo in listkom, na katerem je bila pesem »Hej brigade«.

V drugi svetovni vojni je krajevna skupnost Višnja Gora utrpela 160 žrtev in veliko gmotno škodo. Ob nemškem bombardiranju mesta 22. septembra 1943 je bilo ubitih devet civilistov, v Šmarju so Nemci kot talce med veliko nemško ofenzivo 11. novembra 1943 ustrelili osem naših starejših občanov. Med ofenzivo novembra 1943 so Nemci na travniku pod Codellijevim gradom ustrelili 23 partizanskih mobilizirancev z Dolenjskega, ki so jih zajeli pri višnjegorskem predoru.

Na spomeniku pred Mestno hišo v Višnji Gori je vklesanih 60 imen borcev NOV in žrtev italijanske, nemške in domobranske vojske. Na spomeniku ob farni cerkvi je vpisanih 100 imen vojnih in povojnih žrtev, predvsem domobrancev, pobitih po vojni. Na višnjegorskem pokopališču je pokopanih tudi okrog 30 neznanih borcev NOV, padlih med vojno v bojih po naših hribih, pretežno na kriško-polževski planoti.

Italijanska vojska je požgala Dom na Polzevem, hiše in gospodarska poslopja na Pristavi, Peščeniku in Sp. Brezovem. V bojih z vaškimi stražarji so partizani zažgali nekaj hiš na Sp. Brezovem in Zg. Brezovem. 1. decembra 1943 so partizani po odredbi Glavnega štaba NOV in POS o uničenju gradov, šol, posvetnih domov itd., ki bi mogli služiti sovražniku, požgali Codellijev grad, sodišče, osnov-

no šolo in gospodarsko poslopje pri železniški postaji. Ob nemškem bombardiranju mesta je bilo uničenih pet stanovanjskih hiš. Med nemško ofenzivo 1. novembra 1943 so Nemci s topovi obstreljevali tudi vas Sela ter porušili in zažgali tri domačije.

Po italijanski kapitulaciji 8. septembra 1943 in vse do 28. maja 1944 je naše ozemlje, mesta in okolico občasno zasedala partizanska, nemška ali domobranska vojska. 28. maja 1944 je mesto zasedel domobranski udarni bataljon M (Mitte) in se tu obdržal vse do 5. maja 1945. Mesto je bilo obkroženo z bodečo žico, stražarski bloki so bili na Hribarjevem mostu preko Višnjice in obnovljenem sodišču na mostu čez Pregelščico. Sedež domobranske posadke je bil na delno obnovljenem sodišču, kjer so bili tudi zapor. Na starem gradu in po vsem pobočju od Križišča do sodišča pa so bili zgrajeni podzemni bunkerji, povezani s strelskimi jarki, prav tako tudi na Farovškem hribu. Številni prebivalci so bili odpeljani v nemške zapore in taborišča, nekaj jih je bilo tudi pobitih, bodisi v bojih ali na zahrbtnen način.

Nemška vojska je za zaustavitev prodiranja Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije zgradila obrambne barikade na vzhodnem in južnem delu slovenskega ozemlja. Tako je marca in aprila 1945 potekala fronta po vsej dolžini reke Krke, od Kostanjevice do Žužemberka in vse do Kočevja. Tu je bilo razporejenih šest domobranskih gibljevih bataljonov in 48 domobranskih postojank z okoli 11.500 vojakov, nedečevci, četniki in vlasovci, skupaj okoli 2300 mož, ter nemške enote z okrog 3000 možmi. Operativna vojska VII. korpusa NOV je štela 5850 vojakov, zaledne enote pa 4740 borcev. 8. aprila 1945 se je začela ofenziva v sektorju Suhe krajine s 4000 do 5000 možmi, z vojniki nemškega esesovskega policijskega polka in vlasovci ter s štirimi domobranskimi bataljoni.

1. maja 1945 so v Trst vkorakale enote Jugoslovanske armade, naslednji dan pa angloameriške čete iz zahodne strani. 4. maja so sovjetske čete zavzele Berlin. 7. maja 1945 je bila v Reimsu v Franciji podpisana kapitulacija Nemčije z zahodnimi zavezniki, naslednji dan, 8. maja 1945, pa v Berlinu s Sovjetsko zvezo.

Medtem pa so pri nas v Sloveniji še vedno divjali hudi boji med nemško in domobransko ter partizansko vojsko, pretežno na območju Kočevja, Ribnice, Dobrepolja, vse do Grosuplje in Ljubljane. Iz Višnje Gore se je

domobranska in nemška posadka 5. in 6. maja 1945 začela umikati proti Grosuplju, kjer je 6. in 7. maja prišlo do bojev med partizani in domobranci. Ko so partizani vdrlí v Grosuplje, so se domobranci umaknili proti Lipoglavu in Ljubljani.

Potem ko je Višnjo Goro zasedla 12. brigada, ki je prišla iz smeri Kočevja in obrobja Suhe krajine ter skozi Kriško vas, so prispele vesti, da se iz smeri Novega mesta proti zahodu pomika močna nemško-domobranska vojska. Partizani so zato postavili zasedo na Peščeniku, vendar se boji pri nas niso začeli, ker je sovražna vojska že pred tem zavila proti Savi in po tej smeri proti Ljubljani.

Konec vojne, ki je sicer v Sloveniji kljub kapitulaciji Nemčije trajala še vse do 15. maja 1945, je bil za prebivalce krajevne skupnosti Višnja Gora hkrati vesel in žalosten. Kajti tedaj se ni vedelo, kakšna je usoda naših ljudi, ki so bili v partizanih in internaciji ter v ujetništvu, kje so naši štirje krajaní, ki so jih domobranski aretirali 4. maja 1945, in kakšna bo usoda domobrancev, ki so se z nemško vojsko umaknili na Koroško, njihova propaganda pa je tedaj razglašala: »Čez 14 dni se vrnemo.«

Pred umikom iz Višnje Gore so domobranci 4. maja 1945 čez dan, pretežno pa zvečer aretirali štiri civiliste, in sicer 64-letnega Leopolda Žnidaršiča st. iz Peščenika, ki so ga prijeli na bloku, kjer deželna cesta prečka Pregelščico. Zvečer so iz doma na Mestnem trgu odvedli 66-letnega Milana Defarja in iz bivališča na Peščeniku 57-letnega Jožeta Kodriča, begunca iz Krškega. Že pred tem so pri Katrniku na hribu v Starem trgu aretirali 23-letnega Francija Groznika iz Višnje Gore. Vsi so bili privedeni v stavbo sodišča, od tam pa je za njimi za vselej izginila vsaka sled. Vsi navedeni so bili zaznamovani kot »rdeči«, ker so bili njihovi družinski člani v partizanih ali so bili aktivisti Osvobodilne fronte.

Sorodniki in drugi krajaní so takoj po odhodu domobrancev začeli iskati izginule krajane ter so povsod iskali njihove grobove. Pri pregledovanju prostorov, posebej zaporov na sodišču, so ugotovili, da so stene in tla krvavi, na zidovih pa so bili pritrtjeni železni kavlji.

Ko so julija 1945 kopali po dvorišču sodnih zaporov, so odkrili deset moških in ženskih trupel, zvezanih z žico, vendar nobeno od njih ni pripadalo našim štirim krajanom, ki jih nismo nikoli našli.

Franc Godeša

■ SPOROČILA **Pregled dela**Koordinacijski odbor
žrtev vojnega nasilja

Spominske slovesnosti v koncentracijskem taborišču Buchenwald se je 5. aprila udeležila delegacija ZZB NOB Slovenije, prav tako pa tudi predstavnik slovenskega veleposlaništva iz Berlina.

V prostorih ZZB NOB Slovenije je bila 13. marca seja koordinacijskega odbora žrtev vojnega nasilja. Udeležili so se je predsedniki taboriščnih odborov, ki delujejo pri ZZB za vrednote NOB Slovenije, in člani mednarodnih komitejev taborišč. Prisotna sta bila tudi Marijan Križman, predsednik slovenske borčevske organizacije, in generalna sekretarka Zveze Manja Konkolič.

Člani odbora so se seznanili s pregledom dela v preteklem letu in predstavili program dela za leti 2025 in 2026. Trenutno delujejo odbori Mauthausen (vodita ga Dušan Stefančič in Monika Kokalj Kočevar), SID Dachau (Vesna in Mitja

Koncentracijsko taborišče Dachau je bilo ustanovljeno že leta 1933, spominska slovesnost pa bo v prvih dneh maja. Udeležila se jo bo tudi delegacija ZZB NOB Slovenije.

Dobre), Rab-Gonars (Herman Janež mlajši), Ravensbrück (Matjaž Špat), Renicci (Marko Kožuh), Flossenbürg (Janez Maršič), ki obsega tudi taborišča Litomerice, Terezín in Rabštajn na Češkem, Auschwitz (Janez Deželak) z vsemi podružnicami na Poljskem, Buchenwald-Dora (Janez Alič, Boris Nemec) s podružnicami v Nordhausnu in Ohrdoru, Neuengammu, Šarvar (Jož Vidič) na Madžarskem. Člani Koordinacijskega odbora ob prvem novembru ali obletnicah osvoboditve obiskujemo taborišča v Jasenovcu, Donji Gradini v Republiki Srbski, Požegi in nekdanja ustaška in italijanska taborišča na otokih Molat, Zlarin in Pag ter taborišči na otoku Mamula in polotoku Prevlaka v Črni gori. Letos naj bi spet obnovili delo Taboriščnega odbora Rižarna, ki ga bo prevzela Neda Zorman iz Ankarana.

Osrednje prireditve, ki jih pripravlja ZZB, so srečanje slovenskih taboriščnic in taboriščnikov ter drugi žrtev vojnega nasilja junija

na Ljubelju, srečanje nekdanjih taboriščnikov in taboriščnic ter njihovih potomcev v Kamporju na otoku Rabu, ki ga pripravljamo v sodelovanju s Taboriščnim odborom Rab-Gonars, ter srečanje taboriščnic in taboriščnikov Ravensbrücka in drugih taborišč v Portorožu, ki ga pripravlja Taboriščni odbor Ravensbrück. V sodelovanju z ANPI vsako leto oktobra organiziramo prireditve v nekdanjem taborišču Renicci v Toskani, lani, ob obletnici ustanovitve prekomorskih brigad v Gravini, pa smo navezali stike z vodstvom spominskega parka v Barletti blizu Barija, kjer je ena izmed štirih »jugoslovanskih« kostnic na italijanskih tleh.

Letošnje prireditve bodo posvečene 80. obletnici zmage v drugi svetovni vojni ter 80. obletnici osvoboditve nemških, ustaških in madžarskih taborišč. Za delo Koordinacijskega odbora žrtev vojnega nasilja je odbor, ki ga četrti mandat vodi član predsedstva Janez Alič, pridobil sredstva na MORS, posamezni odbori pa pridobivajo denar tudi pri drugih ministrstvih in z donacijami.

J. A.

Dachauski
hudiči

*Preko švabskih ravni
roj hudičev drvi
na jug.*

*Biče vihtijo v rokah,
smrten je njihov zamah –
kri, kri.*

*Na čelih jim znaki žarijo,
oznanjajo strašno morijo
pravičnih.*

*Njihova himna – verig
en sam rjoveči kri:
Herrenvolk!*

*Preko švabskih ravni
roj hudičev drvi,
dachauskih hudičev
data.*

Fedor Bevc

(Besedilo je nastalo proti koncu vojne v taborišču Dachau – Slovensko pesništvo upora 4)

■ **OBISK PRI ... Majdi Henigman**

Partizanska učiteljica in begunka

Z Majdo Henigman se večkrat srečava v Domu starejših občanov v Šmihelu. Včasih poklepetava o naših Toplicah in Topličanih, ki jih je spoznala, ko je bila učiteljica v naši šoli. Zadnjič mi je pripovedovala o tistih hudih časih, ko je pri nas divjala druga svetovna vojna. Stari sedem let so Majdi, rojeni Škufca, umrli starši. Potem je živela pri teti v Jurki vasi, končala je osnovno šolo in med vojno tudi meščansko.

Spominja se, da so v vas pridivali Italijani in poiskali nekatere vaščane, vključene v Osvobodilno fronto. Med temi je bila tudi njena teta, in ko so teto peljali proti tovarnjaku, je ta odrinila Majdo, češ, ta pa ni naša. Teta je bila skoraj pol leta zaprta v novomeških zaporih in z njo je bila zaprta tudi učiteljica Jožica Venturini. Ko je bila Majda v zadnjem letniku meščanske šole, je želela postati učiteljica. Pokazale so se težave – kje bo študirala, kje bo stanovala. Težave ji je pomagala premostiti Jožica Venturini, ko sta se s teto vrnili iz zapora. Uredila je, da je bila Majda sprejeta na učiteljske v Ljubljani, priskrbela ji je tudi stanovanje pri uršulinkah v Ljubljani. Majda se spominja trenutka, ko je dobila obvestilo, da je sprejeta. Nasmehnila se mi je in rekla: »V obvestilu je med drugim pisalo, da moram s seboj vzeti toaletne potrebščine. Kakšne so te potrebščine, nisem vedela, saj besede toaletne nisem poznala. Besedo mi je razložila Jožica in priskrbela je tudi potrebščine.« Majdini načrti za šolanje so zaradi kapitulacije Italije propadli.

Ko so kraje po kapitulaciji Italije zasedali Nemci, se je njihova družina umaknila v bolj varne Poljane. V knjigi Partizansko šolstvo na Slovenskem piše, da je bila po kapitulaciji Italije ustanovljena ljudska oblast, in med drugim je žaživo tudi šolstvo. Pokazalo se je, da je treba že med vojno poskrbeti za kolikor toliko urejeno šolsko življenje, predvsem pa za učitelje, ki bodo seznanjeni s temeljnimi vprašanji šolskega dela in s temelji vzgoje in izobraževanja. Pokazalo se je, da primanjkuje učiteljev, in bežni pregledi načrtov za prihodnost so pokazali, da bo tudi po osvoboditvi manjkalo učiteljstva, zato so se politični in posvetni forumi odločili za nekaj temeljnih pedagoških tečajev.

Ta odločitev je vplivala tudi na Majdino življenjsko pot.

Na petnajsti rojstni dan je bila Majda sprejeta v SKOJ. Sprejela jo je Mara Rupena in ob tem dejala: »Naj bo zdaj domovina tvoja mama.« Ker je bila skojevka, je tovariš Grašič izvedel za njeno željo po učiteljskem poklicu ravno v času, ko so iskali kandidate za prvi učiteljski tečaj v Dobličah. Poleg Majde je bilo kar nekaj kandidat z našega območja sprejetih na prvi učiteljski tečaj, ki se je začel 26. julija 1944. Kot se spominja Majda, so predavanje potekalo od 8. do 21. ure z vmesnimi odmori. Predavali so predvsem pedagoške predmete, zadnja dva tedna so bili namenje-

Majda Henigman

ni nastopom bodočih učiteljev, ki so potekali dopoldne in popoldne. Vsako dopoldne in popoldne sta po dva tečajnika imela praktični nastop. Po nastopu so se pogovarjali o njem in ocenili dobre in slabe strani kandidata. Pri učenju so si pomagali s skromnimi zapiski, pogovori, ponavljanjem, pojasnjevanjem gradiv. Za hrano tečajnikov je poskrbela okrajna gospodarska skupina, za varnost pa razne partizanske skupine v okolici Doblič.

Majda je takoj po končanem tečaju dobila dekret, da gre učiti otroke v Šmihel pri Žužemberku. Tam nihče ni smel izvedeti, da je partizanska učiteljica. Stanovala je pri Majorskih in tudi jedla je pri njih. Tudi z gospodom župnikom sta si bila »na roke«. Iz tega časa se spominja hajke domobrancev, ki so hodili po vasi. Rešil jo je župnik, ki jo je potegnil v župnišče, ji dal v roke ve-

dro vode, metlo in krpo ter domobrancem pojasnil, da je to njihova dekla. Potem se Majdi orosijo oči, ko se spomni dogodka z jabolkom. »Še danes jih vidim, tiste poželjive poglede mojih učencev na jabolko, ki sem ga dobila od domačinke. Vprašala sem jih, ali bi ga radi. Nič niso rekli, le gledali so ga. Pa sem se domislila in rekla, da bomo naredili tako, da bo vsak enkrat ugriznil vanj, in stvar je bila rešena.«

Proti koncu vojne so divjale zadnje sovražnikove hajke in Majda se je morala vrniti domov v Poljane, od koder pa so se krajani že umikali proti Srbskim Moravicam. Z njimi je odšel tudi VII. korpus, ki je pot nato nadaljeval proti Trstu. Tudi v Moravicah so na hitro organizirali začasno šolo za begunce in tam je Majda dočakala konec vojne.

Prišla je svoboda in Majda je morala leta 1945 opraviti še en učiteljski tečaj v Novem mestu. Potem je prišla v naše Toplice. Učila je učence prvih razredov, pa tudi v višjih razredih je bilo treba vskočiti. V višjih razredih je poučevala srbohrvaščino. Pri pedagoškem delu sta ji veliko pomagali učiteljici Šobarjeva in Budnova, pa tudi tovariša Grašič in Gregorc. Kar nekaj stvari, ki jih je potrebovala pri pouku, pa je dobila pri Konvalinkovih.

Marsikaj je bilo po vojni drugače kakor danes. Učenci so imeli v šoli verouk in tudi molilo se je. Zjutraj se je pouk začel s telovadbo, učenci pa so se morali pogosto udeleževati delovnih akcij. Po njivah so morali obirati koloradskega hrošča, pripravljati drva in pomagati pri obnovi porušenih hiš. Veliko njenih učencev je že pomrlo, tisti pa, ki so še živi, se je spominjajo kot dobre, skrbne učiteljice. Menijo, da je škoda, ker je zapustila učiteljske vrste. Majda je namreč po poroki s pokojnim Tonetom Henigmanom, direktorjem nekdanje tovarne Bor, zapustila prosveto.

Takole svojo pripoved končala 98-letna Majda Henigman: »Veš, Miša, bilo je hudo v tistih časih, pa smo zaradi tovarništva in vere v lepšo prihodnost premagali vse. Zame pa je še vedno najlepši poklic učitelj, saj daje učencu temelj za nadaljnje življenje. Žal je danes premalo cenjen.«

Helena Miša Kulovec

■ **DOGODKI Ljubljana**

Predsednik ZZB sprejel veleposlanika Azerbajdžana

Predsednik ZZB NOB Slovenije **Marijan Križman** je skupaj s članom predsedstva ZZB **Marjanom Šiftarjem** 18. marca sprejel veleposlanika **Azerbajdžana Rovshana Sadigbaylija**, akreditiranega za Slovenijo s sedežem na Dunaju. V razgovoru so sodelovali tudi predstavniki Društva prijateljstva Slovenije in Azerbajdžana iz Nove Gorice.

Predsednik Križman je veleposlaniku predstavil organizirano delovanje ZZB in še posebej stalno skrb ZZB za ohranjanje zgodovinskega spomina na NOB in zmagovito protifašistično in protinacistično koalicijo med drugo svetovno vojno ter ob tem tudi

posebej poudaril pomen skupnih prizadevanj za ohranjanje vrednot NOB in aktivnega zoperstavljanja neofašizmu in zgodovinskemu revizionizmu danes. V tem okviru ima velik pomen, je poudaril predsednik, tudi skupna aktivna skrb ZZB, veleposlaništva Azerbajdžana in Društva prijateljstva Slovenije in Azerbajdžana na skupnega heroja in diverzanta **Mehdija Huseynzadeha -Mihajla**, ki se je junaško boril in umrl v akcijah diverzantske skupine v enotah IX. korpusa NOV.

Veleposlanik **Sadigbayli** je soglašal s predsednikom Križmanom ter se še posebej zahvalil za podporo ZZB pri ohranjanju spomina na heroja Mihajla. Predsednik slo-

vensko-azerbajdžanskega društva prijateljstva **Andrej Kompara** pa je poudaril, da brez pomoči ZZB ne bi mogli tako uspešno izvajati aktivnosti in ohranjanje vrednote in spomin na pogumne azerbajdžanske partizane.

S. B.

Veleposlaništvo Republike Azerbajdžana v Republiki Sloveniji in Društvo prijateljstva SLO in AZ Slovenija vabita **7. maja na spominsko srečanje ob praznovanju 80. obletnice** konca druge svetovne vojne in spomina na padlega heroja Azerbajdžana Mihajla. Začetek srečanja bo ob 10. uri v Šempasu pri Novi Gorici, kjer stoji doprsni kip Mihajla, v nekdanji osnovni šoli pa je na ogled muzejska soba Mihajla. Celodnevno dogajanje se bo končalo v Čepovanu, kjer je heroj pokopan, s polaganjem vencev pri grobnici na pokopališču ob 17.15.

Jože Pogljajen

KOLUMNA

Strankarska zloraba volje ljudstva

V začetku maja bomo šli že na sedmi referendum po zadnjih volitvah. 40.000 podpisov volivcev za referendum o zakonu, ki zgolj nekoliko spreminja dosedanja pravila podeljevanja dodatkov k pokojninam uveljavljenim umetnikom, je zbral Janšev SDS. Ne prvič. Po porazu na volitvah leta 2022 so esdeesovci ob asistenci NSi zbrali podpise za kar tri zakonodajne referendume: o vladi, o RTV in o dolgotrajni oskrbi. Na vseh treh so bili poraženi.

Za to, da bi bil v državnem zboru sprejeti zakon razveljavljen, mora po črki naše ustave na zakonodajnem referendumu glasovati najmanj petina vseh volivcev. SDS ima sicer daleč najbolj disciplinirano armado Janši zvestih volivcev, ki ne zamudijo nobenega glasovanja, zato je bilo Janševim privržencem zbrati 47.000 podpisov za razpise omenjenih zakonodajnih referendmov mačji kašelj, a zapovedana petina vseh volilnih upravičencev za zavrnitev zakona, to je nekaj manj kot 340.000, je bila doslej zanje previsoka ovira za referendumsko zmago. Toda lahko se zgodi, da bo tokrat dru-

gače. Poglejmo številke. SDS je konec leta 2022 s pomočjo NSi pri referendumu o zakonu o vladi ob 42-odstotni udeležbi (nekaj čez 700.000) zbral 305.000 glasov in se tako zelo približal zapovedani eni petini. SDS je na zadnjih volitvah ob sicer 71-odstotni volilni udeležbi dobil 280.000 glasov. Če k temu prištejemo še glasove privržencev NSi in še koga na desni strani našega političnega odra, bi desničarjem ob morebitnem bojkotu referendumu z druge strani tokrat morda le uspelo zbrati 338.731 glasov proti zakonu.

A bolj kot te številke daje možnosti SDS, da zmaga na majskem referendumu, tema tokratnega referenduma: pokojnine. Resda samo izjemne, toda pokojnine so same po sebi politično zelo občutljiva tema. V Sloveniji je nekaj sto tisoč upokojencev z nizkimi pokojninami in teh ni težko prepričevati, da se jim godi krivica, in jih tako spraviti na volišča. Glasovanje proti omejenemu zakonu jim sicer ne prinaša višjih pokojnin, zato pa opoziciji prinaša večje možnosti, da tokrat zbere predpisanih najmanj petino glasov volivcev za zavrnitev zakona na referendumu. Vendar je očitno, da z referendumom zrušiti ta zakon ni glavni cilj SDS. Vsaj po vsebini zakona ne, kajti te pokojnine se podeljujejo že pol stoletja in se bodo še naprej. Novi zakon spreminja samo merila, kdo bo dobil to dodatno penzijo. To bodo Prešer-

novi nagrajenci in prejemniki državnih odlikovanj za svoje umetniške dosežke doma in v tujini. Doslej je o dobitnikih odločala vsakokratna vlada. Novo je tudi to, da teh pokojnin ne bodo več dedovali umetnikovi življenjski sopotniki.

Da je referendum, s katerim opozicija poskuša podkuriti pod kotlom nezadovoljstva upokojencev, predvsem del predvolilne kampanje SDS, je še posebej vidno iz dosedanjih razprav. Tako denimo v zagovor referendumu ne spravijo skupaj česa več od trditev, da gre do na referendum zato, ker nasprotujejo »aroganci Golobove vlade do upokojencev«. V tem slogu se glasi tudi njihov odgovor na očitek, da ta referendum pomeni stran vrženih 6,6 milijona evrov, kolikor znašajo stroški njegove izvedbe – kar je veliko več, kot bodo državni proračun stale pokojnine po novem. V SDS na to odgovarjajo, da ta denar ne bo šel v nič, saj ga bodo dobili člani volilnih odborov, ki so večinoma upokojenci z nizkimi pokojninami ...

Najbrž je tudi zato iz vrst vladajoče koalicije slišati pozive k bojkotu tega referenduma, ker je zloraba te demokratične institucije neposrednega odločanja ljudstva. Slednje najbrž drži, a je veliko vprašanje, ali je bojkot smiselno, lahko se zgodi, da opozicija doseže predpisano petino volivcev, ki bi glasovali proti zakonu, vladna koalicija pa te številke zaradi bojkota ne bi preseгла, s čimer bi zakon padel. Kar samo po sebi ne bi bilo velika katastrofa, kajti te izredne pokojnine bi ostale. Politično gledano pa bi to bil po dolgem nizu porazov desnice žarek upanja na zmago na bližajočih se parlamentarnih volitvah, ki bi v žile janševikov vbrizgal dodaten adrenalin.

Resda volitve niso referendum. Tam je treba za prevzem oblasti v državi zbrati več kot 350.000 glasov. Toda ob večkrat dokazanem dejstvu, da ima SDS najbolj disciplinirano armado volivcev, ki šteje od 250.000 do 300.000 glasov, to pa je številka, ki ob morebitni nizki volilni udeležbi – denimo 50-odstotni – stranki SDS obeta najmanj 35 poslanskih sedežev. Takšen razplet volitev je verjeten predvsem v primeru, če bodo številni nad Golobovo stranko razočarani volivci tokrat ostali doma. Za vzpon na oblast bi Janševi stranki v parlamentu tako zmanjkalo le nekaj poslanskih glasov, ki bi jih lahko tako ali drugače – kot denimo po padcu Šarčeve vlade pred petimi leti – nabrala iz drugih parlamentarnih strank. Zato pozivi k bojkotu glasovanja na referendumu tudi v tem predvolilnem pogledu niso najbolj modra Golobova odločitev.

Resda volitve niso referendum. Tam je treba za prevzem oblasti v državi zbrati več kot 350.000 glasov.

PARTIZANSKI SPOMENIKI NA ZEMLJEVIDU (39)

Pisatelji v NOB

V veži stavbe Društva slovenskih pisateljev v Tomšičevi ulici 12 v Ljubljani je bila leta 1979 vgrajena plošča pisateljem, ki so umrli na strani narodnoosvobodilnega boja. Na njej je napisanih 36 imen.

Wikipedijski Seznam slovenskih pisateljev, ki so umrli nasilne smrti na strani NOB iz leta 2021 poleg teh na plošči vsebuje dodatnih 17 imen pesnikov, pisateljev, dramatikov, esejistov in literarnih zgodovinarjev, umrlih v taborišču, ustreljenih med talci, padlih v boju ali kako drugače kot žrtve v narodnoosvobodilnem boju 1941–1945, skupaj 53 imen, od tega je ena desetina žensk.

Pred dnevi mi je prišla v roke pesem učitelja in aktivista Osvobodilne fronte pri Svetem Duhu na Ostrem vrhu, Ivana Žoharja oz. Žoherja, ki so ga leta 1944 na Meljskem hribu nad Mariborom ustrelili partizani in ga vrgli v Dravo. Za nepojasnjeno Žoharjevo smrt je bil menda odgovoren pretirano gorečni aktivist Dušan Špindler, ki je bil tudi učitelj; Žoharjevi svojci sumijo, da je bil dvojni agent. Ivan Žohar je bil planinec, kolesar, glasbenik in pesnik. Njegove pesmi so se ohranile v spominski knjigi ženi, ki mu je umrla leta 1942. Žoharje-

Miran Jarc

Oton Vrhunc - Blaž Ostrovrhar

Oton Vrhunc: Pesmi padlim borcem, 1944

Tone Čufar, Šentvid. Foto M. Hladnik

vega imena ne najdemo v katalogu uporniškega pesništva, ki je v 70. in 80. letih prejšnjega stoletja nastal pod vodstvom literarnega zgodovinarja Borisa Paternuja. Katalog vsebuje okrog 12.000 pesmi 2437 avtorjev, ki pričajo o času hude nacionalne in človeške stiske. Prav verjetno je med pesniki še nekaj takih, ki vojne niso preživel, njihovih imen pa zato, ker so pesmi ostale v rokopisu, ni ne na pisateljski spominski plošči ne na seznamu na Wikipediji. Ko bo zbirka digitalizirana, bomo seznam pesnikov žrtev fašizma dopolnili z njihovimi imeni.

Žoharjevi je podobna usoda partizanov publicistov Janeza Tomina in Toneta Čokana. Čokanovi potomci iz zamere do partizanov niso dovolili, da bi na spomenik NOB v Mozirju vklesali njegovo ime; namesto tega so na rojstno hišo pritrili ploščo, ki namiguje na obračun v partizanskih vrstah. Trije so bili ubiti pred odhodom v partizane oz. pri poskusu prebega iz sovraž-

ne vojske; za Iva Brnčiča in Maksa Sorgia se ne ve, kje in kako sta bila ubita. Stanka Vuka so ubili neznanci tik pred odhodom v partizane, uvrstitev med partizane je mogoče problematična še za Slavka Savinška in Antona Krošla.

Vsaka pisateljska smrt je bila drugačna. Literarni zgodovinar Avgust Žigon je bil naključna žrtev italijanske patrulje, ljubljanski župan Ivan Hribar in Ivo Peruzzi sta naredila samomor, Oton Vrhunc - Blaž Ostrovrhar se je ranjen sam pokončal, da ne bi padel v roke domobrancem, v enem primeru je šlo za nesrečo z orožjem, Josip Vandot je umrl v zavezniškem letalskem bombardiranju na Hrvaškem.

V taboriščih je umrlo ducat literatov, med njimi dve pesnici, Anica Černež in Katarina Haderlap. Dom Anice Černejeve v Čadramu je vpisan v Register kulturne dediščine, obeležja pa na njem ni (več). Tone Čufar je bil ustreljen v Šentvidu, ko je hotel pobegniti s transporta

Tone Čufar, Jesenice. Foto M. Hladnik

iz taborišča Gonars v zapore v Begunjah. Spominsko ploščo ima še na kraju smrti, na Jesenicah in v Mariboru pa doprsne kipe in plošče. Njegovo nevesto, aktivistko Silviro Tomasini, so Nemci le tri dni pozneje pokončali daleč stran v Kosovski Mitrovici.

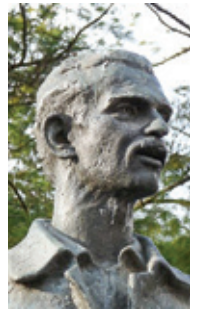
Devet pisateljev so ustrelili kot talce. Mogoče bi jim morali dodati še Hinka Smrekarja, ilustratorja številnih knjig, ki so ga ustrelili pri Gramozni jami v Ljubljani.

Večino pisateljskih smrti so zakrivali Nemci in Italijani. Ivana Čampo so npr. Italijani po mučenju ustrelili kot aktivista Osvobodilne fronte. Šest pisateljev so pokončali domobranci, med njimi pesnico Ano Gale in dekana Filozofske fakultete Franca Šturma, ki so ga zagrebli neznano kje.

Ducat pisateljev je padlo v boju, trije so po smrti prejeli naziv narodnega heroja: Karel Destovnik - Kajuh, Jože Kerenčič in Jože Moškrič. Sovražniki partizanstva

Ana Gale

Kip Kajuha v Šoštanju. Foto M. Hladnik

tudi ob smrtih pisateljev razširjajo lažne govorice. Ob Miranu Jarcu kljub vrsti natančnih pričevanj namigujejo, da so ga partizanski tovariši v italijanski ofenzivi pustili na cedilu. Najbolj fantastična je teorija, da so zavezniški piloti po partizanskih navodilih namerno naciljali bombo na Josipa Vandota! Celó za Kajuha brez česar koli oprijemljivega farški narativ natolcuje, da »ni bil tako pozitiven, kot se o njem piše«. Bedno.

Iz pregleda literarnega prizorišča med drugo svetovno vojno izhajata dve očitni spoznanji: 1. da med vojno slovenske pesniške muze niso spale, kakor prepričuje latinski pregovor *Inter arma silent musae*, ampak da je bilo pesnjenje množično in je tolažilo in opogumljalo ljudi v težkih trenutkih; in 2. da je število pesnikov na strani narodnoosvobodilnega boja daleč presegalo število tistih dvajset na domobranski strani, za katere se je uveljavil politični izraz »zamolčana literatura«.

Miran Hladnik

DOGODKI ZZB NOB Ljubljana

Uresničili vse zastavljene naloge

V Zvezi združenj borcev za vrednote NOB Ljubljana deluje sedem združenj s 66 krajevnimi organizacijami Zveze borcev in tri društva ter Skupnost borcev slovenskih partizanskih brigad. Ob koncu leta 2024 je bilo na območju ZZB NOB Ljubljana 4061 članic in članov, poslovali smo se od 142 članic in članov, na lastno željo jih je izstopilo 138, na novo pa so krajevne organizacije in društva sprejeli 168 članic in članov.

Po uvodnem pozdravu smo prisluhnili uvodnim besedam predsednice ZZB NOB Ljubljana Julijane Žibert, ki je v kratkem povzetku poročila o delu v letu 2024 poudarila dobro sodelovanje z vsemi organizacijami, ki jih z Zvezo borcev povezujejo vrednote narodnoosvobodilnega boja, tudi z Mestno občino Ljubljano in četrtimi skupnostmi na njenem območju. Dejala je, da smo v preteklem letu uresničili vse načrtovane naloge, in še posebej opozorila na 80. obletnico smrti dveh narodnih herojnj, Danile Kumar - Andreje in Vide Janežič - Lučke, ter narodnega heroja, legendarnega partizanskega komandanta Franca Rozmana - Staneta. Vse spominske prireditve, tudi zgodovinsko učno uro v Osnovni šoli Franca Rozmana - Staneta v Šentvidu, smo pripravili s spoštovanjem do vseh padlih v bojnih enotah, do usmrčenih talcev in vseh izgnancev in umrlih v koncentracijskih taboriščih. Kulturni programi so odražali duh tedanjega časa in opozorila na nevarnosti današnjega, ki smo jim priča. Veseli smo, da so se nam pri izvedbi pri-

reditve pridružili učenci in dijaki ljubljanskih osnovnih in srednjih šol.

V razpravi, ki jo je s pozdravom začel predsednik ZZB NOB Slovenije Marjan Križman, so se vrstila opozorila, da se v letu, v katerem se spominjamo 80. obletnice osvoboditve, stopnjujejo napadi na narodnoosvobodilni boj, s katerimi želijo nekateri izničiti njegove vrednote in tako med ljudi vnesti nemir in svojo resnico, da narodnoosvobodilni boj nikoli ni bil tak, kakršen se predstavlja danes. Marjan Križman je opozoril na vse mogoče pojave oblike fašizma in nacizma, ki nas obdajata na naših mejah. V Italiji vlada ne bi imela nobenih težav s stegovanjem lovka po našem ozemlju – rapalska meja, v Italiji ni bilo fašizma, v italijanski zgodovini ostajajo samo Titovi morilci. Podobno se že zdaj dogaja v Prekmurju, kjer se z bogatim financiranjem madžarske narodnosti krepki Orbanov vpliv, še do danes kot samostojna država nismo podpisali Avstrijske državne pogodbe. In kot so poudarili drugi razpravljavci, se krepijo pritiski domače Katoliške cerkve, ki želi 80. obletnico osvoboditve z napadi na vrednote NOB popolnoma razvrednotiti, tudi z nenehnim ponavljanjem besed o spravi in zunajsoodnih pobojih. Slovensko politično vodstvo pa pretežno ostaja tiho. Ne samo doma. Še posebej so bili razpravljavci kritični do njegove neodzivnosti v odnosih do dejanj italijanske vlade in njenega nenehnega zanikanja partizanskega boja kot sestavnega dela zmagovite protiterjerske koalicije. Zato je še toliko

bolj pomembno sodelovanje vseh veteranskih organizacij, ki zagovarjajo vrednote, tako značilne za narodnoosvobodilni boj. Pomembno je, da ne pozabimo na tako imenovani zgodovinski lok, je poudaril Darko Repenšek, ki je skupščino pozdravil v imenu vseh veteranskih organizacij. Ta lok ponazarja uporniški duh slovenskega naroda, in sicer ga določajo leta 1918 general Maister, 1941–1945 narodnoosvobodilni boj in leta 1991 osamosvojitve Slovenije. Drug brez drugega ne bi uspeli.

Vedno znova se moramo spominjati, ponavljati resnico in opozarjati. To nas je v Ljubljani vodilo tudi pri pripravi programa ob letošnji 80. obletnici osvoboditve. Poudarek smo dali pripravi Zbornika spominov in akcije – Resnica in opomin, končuje se filmska TV-nadaljevanka »Izza žice v svobodo«, v Smrečju se bomo 4. maja spomnili 80. obletnice umora 27 aktivistov – članov ljubljanskega vodstva Osvobodilne fronte, 8. maja pa se bomo zbrali na Orlah pri spomeniku padlim borcem VII. korpusa in 29. hercegovske divizije v zadnjih bojih za osvoboditev Ljubljane. Veselimo se še sobote 10. maja, ko bomo lahko sklenili krog okoli svobodne Ljubljane na Pohodu ob žici okupirane Ljubljane in na teku trojk. Predsednica Društva zeleni prstan Nuša Kerševan je s svojim vabilom na pohod na najlepši možni način končala našo skupščino.

Meta Verbič

SREČANJE PRAPORŠČAKOV

SOBOTA 10.5.2025

OB 14.30 URI

SPOMINSKA KOMEMORACIJA OB 80 - LETNICI ZMAGE NAD FAŠIZMOM, NACIZMOM IN DOMAČIMI IZDAJALCI

CENTRALNO POKOPALIŠČE BREŽICE

SLAVNOSTNI GOVORNIK BO STANE PREŠKAR

ČASTNI PREDSEDNIK ZBV NOB BREŽICE

SVOBODNA
BESEDA

www.svobodnabeseda.si

■ **DOGODKI** Mednarodni dan Romov

Neželena etnična skupina

Zveza Romov Slovenije je 4. aprila v Murski Soboti pripravila osrednjo kulturno prireditev ob mednarodnem dnevu Romov, ki ga zaznamujemo 8. aprila. Na povabilo predsednika Zveze Romov Slovenije Jožeka Horvata - Muca se je prireditve udeležil tudi predsednik ZZB NOB Slovenije Marijan Križman. Slavnostni govornik na prireditvi je bil minister za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti Luka Mesec.

Romi so bili med etničnimi skupinami, ki so med drugo svetovno vojno trpele zaradi nacističnega preganjanja in so občutile holokavst. Prizadele so jih deportacije in uničevanje njihove kulturne dediščine.

Nacistični režim je v okviru svoje rasistične ideologije, ko so Rome obravnavali kot »neželena« etnična skupina, izvajal njihovo sistematično iztrebljanje. Tako so Romi v številnih evropskih državah doživeli brutalno uničenje svojih skupnosti,

boja Slovenije igrali ključno vlogo v boju proti nacističnemu okupatorju in fašizmu. Med drugo svetovno vojno so se borili za svobodo in enakopravnost, za ohranitev demokratičnih vrednot, ter so nasprotovali zatiranju vseh, ki so bili uvrščeni v »neželena« skupino, vključno z Romi in drugimi manjšinami. Obe skupini, Romi in borci za vrednote narodnoosvobodilnega boja, delita skupno zgodovinsko izkušnjo preganjanja in uničevanja, kar jim daje poseben pogled na pomen svobode, enakopravnosti, človekovih pravic in boja proti diskriminaciji.

Sodelovanje teh dveh skupin danes pomeni priznanje skupne zgodovine trpljenja, pa tudi spodbujanje strpnosti, razumevanja in solidarnosti med različnimi etničnimi in socialnimi skupinami v Sloveniji. Pomembno je tudi, da se spomnimo njihovih skupnih vrednot – človekovega dostojanstva, pravičnosti in boja proti vsakršnemu nasilju, ki temelji na rasnih, etničnih ali drugih razlikah.

Zato je sodelovanje med Zvezo Romov Slovenije in Zvezo združenj borcev za vrednote NOB zelo pomembno, saj omogoča izmenjavo izkušenj, vzajemno podporo in nadaljevanje boja za enakopravnost in človeške pravice za vse ne glede na njihov izvor ali preteklost.

Manja Konkolič
Foto: Jure Zauneker

Sodelovanje med Zvezo Romov Slovenije in Zvezo združenj borcev za vrednote NOB Slovenije je še posebej pomembno, saj povezuje dve skupini, ki sta v preteklosti preživele številne preizkušnje in težke čase.

kar je vključevalo prisilno delo, deportacije v koncentracijska taborišča in uničevanje kulturne dediščine in jezika.

Po drugi strani pa so borci za vrednote narodnoosvobodilnega

■ **DOGODKI** Padla na pragu svobode

V vasi Soča Nemci presenetili partizansko patroljo

Kapitulacija fašistične Italije leta 1943 je prinesla silovit razmah narodnoosvobodilnega boja na Primorskem. Tudi kraji in ljudje ob gornjem toku reke Soče, v dolinah pod najvišjimi vrhovi naših gora, so se v narodnoosvobodilni boj vključili z močno voljo enkrat za vselej se otresti tujčeve nadvlade.

Nemški okupatorji so Bovec, upravno središče krajev v zgornjem delu Posočja, zasedli takoj po italijanski kapitulaciji, medtem ko so v Sočo in Trento vse do konca vojne prišli vsega le nekajkrat. To so bili le kratkotrajni vpadi na osvobojeno ozemlje, vas Soča pa je bila središče osvobojenega ozemlja. V njej je deloval krajevni ljudski odbor, ki je bil hkrati tudi sedež komande mesta Bovec in poveljstva narodne zaščite za Bovško.

Na Skali, zaselkom nad vasjo Soča, je delovala partizanska bolnica. Sem so prihajale partizanske enote po težkih bojih. Za ranjenke je bilo dokaj varno okrevanje, saj jim je bila na tem skritem kraju dana sicer skromna, a varna oskrba. Pestro pa je bilo tudi kulturno življenje, ki je borcem dajalo moralno podporo in močnejšo voljo za odpor proti okupatorju.

Obveščevalna služba in narodna zaščita sta budno spremljali vse dogajanja nižje v dolini, posebej še v Bovcu in njegovi najbližji okolici. Prav njuna odkritja so bila povod za številne večje in manjše sabotažne akcije, na katere so borci iz Soče odhajali nižje v dolino. Tik pred koncem vojne je v noči z 2.

na 3. april leta 1945 na eno izmed takšnih akcij iz Soče odšla proti Bovcu patrolja narodne zaščite. Sestavljali so jo Emil Cuder, Franc Mlekuž in Lucijan Šuler. Odšla je na pot z nalogo, da likvidira neko izdajalko, o kateri so poročali obveščevalci. Glede na poznejši razplet dogodkov se je izkazalo, da je šlo za lažno obvestilo, ki ga je Nemcem uspelo podtakniti partizanski obveščevalni službi.

Patrolja pod vodstvom Emila Cudra je ponoči prehodila pot iz Soče do Bovca ter v ranih jutranjih urah 3. aprila 1945 postavila zasedo na glavni cesti med Bovcem in zaselkom Podklopca, kjer naj bi se po obvestilih obveščevalcev ta dan gibala »izdajalka«. V pričakovanju domnevne izdajalke pa so patroljo presenetili Nemci, pripadniki nemške posadke v Bovcu. V neenakem boju sta obležala Emil Cuder in Franc Mlekuž, Lucijanu Šulerju pa se je uspelo prebiti iz nemškega obroča.

Trditev, da so Nemci patrolji narodne zaščite nastavili past, podkrepljuje tudi dejstvo, da so na kraj poznejšega kratkotrajnega boja iz Bovca tega dne prisilno privedli skupino žensk, ki naj bi tu kopale strelske jarke. Nemci so se, še preden so ženske začele delati, lotili temeljitega preiskovanja okolice delovišča.

Med to pretvezo preiskovanja okolice so pretkano sklenili obroč in brez posebnih težav odkrili partizansko patroljo. Nikoli prej in poslej Nemci niso prisilno vodili žensk ko-

pat strelske jarke, torej jim je skupina žensk služila le za kamuflažo in zaščito.

Prav te dni mineva osemdeset let od tega tragičnega dogodka na Bovškem. Na pragu svobode v boju za svetlejšo prihodnost sta ugasnili še dve življenji. Emil Cuder in Franc Mlekuž nista padla v veliki, niti ne v odločilni bitki, vendar je zanju ta poslednji boj pomenil največjo žrtev, ki jo lahko nekdo žrtvuje za svobodo svojega naroda. Prav zato je naša narodna in moralna obveza, da se vsaj ob obletnicah spomnimo tega in številnih drugih malih poslednjih bojev.

Mitja Cuder

Dr. France Križanič

KOMENTAR

Carine in Donald Trump

Carina je davek na uvoženo ali izvoženo blago. Pri majhnih državah (na primer pri Sloveniji) ne vpliva na svetovne cene dobrin, ampak na zmanjšanje uvoza ali izvoza. S tem se zniža specializacija in omeji ekonomija obsega (povečanje produktivnosti zaradi večje proizvodnje in manjših stroškov na enoto izdelka). V malem narodnem gospodarstvu se zmanjša blaginja, a nastane povpraševanje za nekatere manj konkurenčno proizvajalce, kar lahko ustvari razmere za povečano zaposlenost. Spreminjanje povpraševanja velike države (na primer ZDA) ob uvedbi carin vpliva na svetovne cene. Carina dvigne cene teh dobrin in zmanjša povpraševanje ter vpliva na ponovno znižanje cen pri proizvajalcih. Velika država lahko s carinami pridobi. Težava nastane, če carine uvedejo tudi njeni trgovinski partnerji. V tem primeru se bo obseg mednarodne menjave zmanjšal, manjši bosta blaginja in zaposlenost (Mate Babič, Mednarodna ekonomija).

Carine so bile najpomembnejši ukrep za zagotavljanje zunanjetrgovinskega presežka (večjega izvoza od uvoza in s tem ustvarjanja rezerv zlata) v obdobju merkantilizma, prevladujočega načina vodenja gospodarske politike od začetka petnajstega do konca osemnajstega stoletja. Poleg carin je merkantilistična politika vodila tudi administrativno omejevanje uvoza blaga in izvoza surovin, kapitala ter kvalificirane delovne sile. Država je omogočala monopol domačim ladjarskim družbam. Merkantilizem je vodil v kolonializem in ameriška osvobodilna vojna z nastankom ZDA (1788) je bila prav upor trinajstih britanskih kolonij proti takšni politiki. Najpomembnejšo kritiko omejevanja mednarodne menjave je podal Adam Smith v svojem Bogastvu narodov (1776) in prav v tej kritiki je tudi uveljavil termin merkantilizem. Ne omejevanje, ampak širjenje mednarodne menjave povečuje gospodarsko rast in blaginjo. Na tem spoznanju so nastajale različne carinske unije (območja več držav brez carinskih ovir pri menjavi; tipičen primer je Evropska gospodarska skupnost), po drugi svetovni vojni pa tudi splošno zniževanje carinskih stopenj (višine tega davka), ki so ga države podpisnice sprejemale s Splošnim sporazumom o carinah in trgovini (General Agreement on Tariffs and Trade – GATT). Prvi sporazum je bil podpisan leta 1947, skupaj pa jih je bilo do leta 1994 kar osem. Nazadnje je bila za nadzor teh sporazumov ustanovljena tudi Svetovna trgovinska organizacija.

Medsebojno znižanje ali odprava carin vpliva na povečanje mednaro-

dne menjave in proizvodnje dobrin, pri katerih ima dano narodno gospodarstvo komparativne prednosti (pri njihovi proizvodnji je relativno najbolj konkurenčno). Po drugi strani nekateri relativno manj konkurenčni proizvajalci izgubijo zaščito na domačem trgu. Njihovo proizvodnjo nadomestijo konkurenčnejši proizvajalci iz tujine. Potrošniki so na boljšem, saj so cene dobrin nižje, blaginja je večja, a del zaposlenih izgubi delo. Ti so izrazito na slabšem, lahko pa jih je tudi toliko, da v posameznih regijah prevladujejo. Težava se dodatno zaostri s selitvijo proizvodnje oziroma dela dejavnosti večjih podjetij v države z nižjimi plačami. To je omogočila in pospešila informacijska revolucija od sedemdesetih let dvajsetega stoletja dalje in za posamezen izdelek, na primer

avtomobil, so se oblikovale proizvodne verige, urejene po vsem svetu. Težava postane akutna, kadar država, v katero se proizvodnja seli, to spodbuja s subvencijami. Pri tem je bila zlasti »uspešna« Kitajska, tako da je proces liberalizacije svetovne trgovinske menjave dobil groteskne razsežnosti na škodo delavstva v ZDA in v drugem razvitem svetu (pri nas je na primer propadla večina tekstilne in usnjarske industrije). V takšnih razmerah so volivci v ZDA izvolili Donalda Trumpa. In ta se je odločil za povečanje carin.

ZDA imajo po podatkih revije The Economist stabilno gospodarsko rast (lani skoraj 3 odstotke), obvladano inflacijo (lani tudi slabe 3 odstotke), nizko stopnjo brezposelnosti (4 odstotke), vendar primanjkljaj na tekočem računu plačilne bilance (v letu 2024 je znašal 906 milijard dolarjev ali 3 odstotke bruto domačega produkta – BDP) in še večji proračunski primanjkljaj (lani 7 odstotkov BDP). V letu 2024 je ta primanjkljaj znašal 1800 milijard dolarjev, medtem ko je oktobra 2024 javni dolg dosegal 36.221 milijard dolarjev ali 124 odstotkov BDP (Congressional Budget Office ter Federal Reserve Bank of St. Louis). V takšnih razmerah lahko domnevamo, da ameriška administracija od uvedbe carin pričakuje vpliv na zmanjšanje primanjkljaja na tekočem računu plačilne bilance (zaradi nižjega uvoza), pa tudi povečanje javnofinančnih prihodkov in zmanjšanje proračunskega primanjkljaja. V primeru povračilnih ukrepov trgovinskih partnerjev (Kitajska, EU ...) z lastnimi carinami se bo učinek uvedbe oziroma dviga carin na izboljšanje ravnotežja ZDA v menjava s tujino zmanjšal, gotovo se bo dvignila inflacija in padel bo življenjski standard, nastajanje novih delovnih mest v proizvodnji, ki bi nadomeščala del sedanjega uvoza v ZDA, pa bo postopno in počasno.

Najpomembnejšo kritiko omejevanja mednarodne menjave je podal Adam Smith v svojem Bogastvu narodov (1776) in prav v tej kritiki je tudi uveljavil termin merkantilizem.

NAPOVEDNIK - VABILA

Prireditve ob 80. obletnici osvoboditve

Zveza združenj borcev za vrednote NOB Slovenije je pripravila program prireditvev in dejavnosti, s katerimi bomo v letu 2025 počastili 80. obletnico konca druge svetovne vojne – zmago združenih demokratičnih sil nad fašizmom in nacizmom.

• **V nedeljo, 27. aprila 2025, bomo v Ljubljani ob 9. uri** pri grobnici narodnih herojev, Šubičeva ulica, **in ob 10. uri** pred Vidmarjevo hišo, Ulica 27. aprila 51, položili vence v počastitev dneva boja proti okupatorju in dneva ustanovitve Osvobodilne fronte.

• **V soboto, 3. maja 2025, ob 11. uri** bo na osrednjem trgu **v Ajdovščini** slovesnost ob 80. obletnici ustanovitve prve slovenske vlade po drugi svetovni vojni.

• **V torek, 6. maja 2025, ob 18. uri** bo v Parku vojaške zgodovine **v Pivki** predavanje »Zaključni boji na Primorskem in pohod na Trst«.

• **V sredo, 7. maja 2025, ob 17. uri** bo v Vrtu spominov in tovarištva **na Petanjcih** tradicionalna majska prireditvev. Častni gost bo poslanec Evropskega parlamenta Marjan Šarec.

• **V četrtek, 8. maja 2025, ob 18. uri** bo v Pokrajinski in študijski knjižnici **v Murski Soboti** potekal 91. Vanekov večer. Ob počastitvi 80. obletnice zmage nad nacifašizmom v drugi svetovni vojni in 35. obletnice plebiscita o osamosvojitvi Slovenije bo osrednja tema »Zaton povojnega sveta, novi evropski in svetovni red ter položaj Slovenije v njem«. Gost bo prof. dr. Božo Repe.

• **V četrtek, 8. maja 2025, ob 11. uri** bo **na Orlah** slovesnost ob 80. obletnici zadnjih bojev za osvoboditev Ljubljane in počastitev tistih, ki so v boju za svobodo Slovenije žrtvovali svoje življenje, ter priznanje vztrajnosti in poguma slovenskih partizanov in vsega odporniškega gibanja.

• **V četrtek, 8. maja 2025, ob 18. uri** bo **v Topolšici** proslava ob 80. obletnici podpisa kapitulacije skupine okupatorjevih armad E.

• **V petek, 9. maja 2025, ob 18. uri** bo **v areni Stožice v Ljubljani državna proslava** v počastitev 80. obletnice konca druge svetovne vojne. Zbrane bosta nagovorila predsednik ZZB NOB Slovenije Marijan Krizman in predsednik Vlade Republike Slovenije dr. Robert Golob.

• **V soboto, 10. maja 2025**, bo ob 80. obletnici osvoboditve Ljubljane pohod ob Žici okupirane Ljubljane. Končal se bo na Kongresnem trgu **v Ljubljani**, kjer bo ob 10.30 že tradicionalni koncert Partizanskega pevskega zbora.

• **V soboto, 10. maja 2025, ob 12. uri** bo **na Trgu svobode v Tuzli (Bosna in Hercegovina)** skupna proslava borčevskih organizacij nekdanje skupne države.

• **V nedeljo, 18. maja 2025, ob 11. uri** bo v Krpanovem domu **v Pivki** proslava ob 80. obletnici konca druge svetovne vojne na Primorskem.

• **V soboto, 7. junija 2025, ob 11. uri** bo na **Ljubelju** spominska prireditvev ob 80. obletnici osvoboditve koncentracijskega taborišča pod Ljubeljcem.

Pesem daje moč

Nataša Loborec

Vabimo vas na koncert **Nataše Loborec Perovšek z gosti**. Koncert bo pod naslovom »Pesem daje moč« **v torek, 20. maja, ob 18. uri v Festivalni dvorani Pionirskega doma v Ljubljani**, Vilharjeva cesta 11.

Program zajema partizanske pesmi, slovenske ljudske in pesmi drugih narodov, starogradske, zabavne pop glasbe in tri avtorske pesmi Rudija Loborca. Nastopili bodo: Nataša Loborec Perovšek, mezzosopran; Sara Mitrović, sopran; Jan Jerman, bariton; Pevci

s Cankarja; učenci Osnovne šole Ivana Cankarja, Trbovlje; zborovodkinja Tjaša Judež; Pevski zbor Osnovne šole Sp. Šiška, zborovodkinja Tanja Zgonc; Sara Gorkič, violina; Branko Sladič, harmonika; Tinej Reberšek, harmonika ter povezovalki: Eva Košuljandić in Anja Kralj Železnik.

Koncert je organiziran ob pomoči KUD Podpeč, Jezero, Preserje. Prodaja vstopnic je na portalu Moje karte. Prsrčno vabljeni na majski dan in na pester program medgeneracijskega sodelovanja!

Bratje, le k soncu, svobodi

Združenje borcev za vrednote NOB Radovljica, Krajevna organizacija Bled, vabi na koncert »Bratje, le k soncu, svobodi« v počastitev 27. aprila, dneva upora proti okupatorju. Nastopili bodo Partizanski pevski zbor Ljubljana, Harmonikarski orkester Glasbene šole Radovljica in KUD A. T. Linhart Radovljica, harmonikarici Špela Šemrl in Milly Bogovič, klarinetist Miran Moze-tič, pevka Metka Frelj ter recitatorji Osnovne šole prof. dr. Josipa Plemlija in Društva upokojencev Bled. Slavnostna govornica bo **Nataša Sukič**, poslanka in podpred-

sednica Državnega zbora Republike Slovenije.

Koncert bo **v Festivalni dvorani Bled 29. aprila ob 19. uri**. Cena vstopnice je 15 evrov. Predprodaja poteka v krajevnih organizacijah Združenja borcev za vrednote NOB Radovljica in Turističnem društvu Bled. Nakup je mogoč tudi na spletu:

<https://kongresni-center-bled.mojekarte.si/si/koncert-za-dan-upora-proti-okupatorju/vstopnice-1198707.html>

Pohod v spomin na Redelonghija

KO ZB Kobarid, ANPI-VZPI Nadiških dolin, ANPI-VZPI Čedad, Planinska družina Benečije, Krajevna organizacija ZB Kobarid, Planinsko društvo Breginj in PGD Breginj vabijo na pohod v spomin na narodnega junaka **Marka Redelonghija**. Pohod bo **v nedeljo, 4. maja 2025**. Program pohoda: ob 7.30 začetek pohoda iz Stupice (It.), ob 10. uri postanek pri spomeniku NOB v Podbeli, ob 10.45 slovesnost ob Markovem grobu na pokopališču v Sedlu, kjer bo krajši kulturni program. O liku narodnega junaka bo govorila Alenka Raspet. Pohod se bo do Brc nadaljeval po na novo trasirani poti, ki se začne pri pokopališču v Breginju. Ob 12. uri bo slovesnost pri spomeniku na Brcah nad Breginjem. Sledita vrnitev in družabno srečanje pri gasilskem

domu v Breginju. Če bo slabo vreme, bo pohod ob 11.30 od pokopališča v Sedlu do Brc.

Informacije in prijave do 2. maja: **Vojko Hobič**, tel. št. 040 234 051.

Malkovec

Združenje borcev za vrednote NOB Sevnica, Krajevna organizacija borcev za vrednote NOB Tržišče, občina Sevnica in KŠTM Sevnica ob 27. aprilu, dnevu upora slovenskega ljudstva proti okupatorju, ob dnevu spomina na odhod 14 Malkovčanov v Duletovo četo 1. dolenskega partizanskega bataljona – 22. aprilu 1941 in ob 80. obletnici osvoboditve maja1945 vabijo na osrednjo občinsko slovesnost v počastitev zgodovinskih dogodkov **v nedeljo, 27. aprila, ob 10. uri pri Vinskem dvoru Deu na Malkovcu**.

Ob 9.30 bo polaganje venca pri spomeniku. Slavnostna govornica bo predsednica Državnega zbora Republike Slovenije, **mag. Urška Klakočar Zupančič**.

V kulturnem programu bodo nastopili učenci Osnovne šole Tržišče, Trobilni ansambel – Kulturno društvo Godba Sevnica, Kulturna skupina čete Pod svobodnim soncem. Prisotni bodo tudi Spominski 1. dolenski partizanski bataljon in Kulturno-zgodovinsko društvo Franc Rozman - Stane.

žič iz Trsta. Prosimo vas, da nam svojo udeležbo sporočite do **5. maja 2025** na telefon 041 222546 – Lojze Kos, 041 424560 – Slavi Štirn ali na elektronski naslov: zbnob.vrhnika@gmail.com.

Novo mesto v žici

Praznik dan upora proti okupatorju bo tudi letos zaznamoval tradicionalni pohod Novo mesto v žici, ki bo posvečen 80. obletnici osvoboditve. Sprehodili se bomo po delu poti, s katero je okupator med

Spominska slovesnost na Poljani

Združenje borcev za vrednote NOB Mežiške doline in ZZB NOB Slovenije ter koroške občine ob 80. obletnici zmage nad nacifašizmom vabijo **v soboto, 17. maja 2025, ob 11. uri** na spominsko slovesnost k spomeniku **Svobodi in miru na Poljani**, na slovesnost ob 80. obletnici zadnjih bojev na slovenskih in evropskih tleh. Slavnostni govornik na prireditvi bo minister za obrambo Republike Slovenije **Borut Sajovic**.

Želimo, da bi jubilejno 80. obletnico zadnjih bojev na slovenskih in evropskih tleh in 80. obletnico svobode slovesno proslavili. Zato pričakujemo, da se tudi letos na Poljani srečamo v čim večjem številu in da skupaj ob prisotnosti garde Slovenske vojske s položitvijo vencev počastimo spomin na vse padle borce, žrtve v taboriščih in izgnance ter obudimo spomin na zadnje boje zmagovite partizanske vojske. Spominske slovesnosti se bodo tudi letos udeležile delegacije borčevskih organizacij iz nekdanjih republik Jugoslavije.

V kulturnem programu bodo sodelovali: Združena pevka zbora Mežiški knapi in Foltej Hartman, dijaka Gimnazije Ravne na Koroškem in Ptuj, ženski pevski zbor Karantanija, mladi pevec Žan Brimman, kantavtor Adi Smolar, Harmonikarski orkester Kulturnega društva Prežihov Voranc, Trobilni kvintet orkestra Slovenske vojske in Pihalni orkester Rudnika Mežica.

drugo svetovno vojno obdal Novo mesto in postavil utrjene bunkerje, uredil strelske jarke in z bodečo žico onemogočil gibanje prebivalcev. Pohod se bo začel **27. aprila** na treh lokacijah v Novem mestu: **ob 8. uri Drska** (bunker), **ob 8. uri Ločna** (pri pokopališču), **ob 7.30 Žabja vas** (spomenik NOB na Dreječtovi poti).

Konec pohoda in počastitev praznika dneva upora proti okupatorju bosta **ob 11. uri na Pumpnici** (Župančičevo sprehajališče, Novo mesto). Spominsko-rekreativna pot Novo mesto v žici je bila urejena v spomin na čas okupacije med druge svetovno vojno in v spomin na vse padle borce in borce, ustreljene talce in talke in druge umrle meščane in meščanke.

■ **ODMEV** Svobodna beseda - februar 2025

Občanska znanost, »žrtve vojne« in povojni poboji

V Svobodni besedi 112 (februar 2025) je bil objavljen prispevek Tamare Logar »Smrtne žrtve med prebivalstvom na območju Slovenije«. Članek najavlja digitalno zbirko Inštituta za novejšo zgodovino (INZ), ki popisuje »več kot 100.000 oseb, ki so med majem 1940 in januarjem 1946 izgubile življenje zaradi vojnega in povojnega nasilja ali posledic vojne.« Digitalna zbirka je »prvi celovit seznam žrtev«, ki zajema »civiliste, aktiviste OF, partizane, vaške straže, domobrance, pripadnike nemških, italijanskih in drugih okupacijskih enot ter žrtve, ki so umrle po vojni zaradi revolucionarnega nasilja, delovanja ilegalnih protijugoslovanskih enot in posledic vojne«. INZ tudi vabi javnost k »popolnejšemu popisu vseh žrtev« v okviru t.i. občanske znanosti. Občanska znanost v tem primeru ne pomeni, da posamezniki neposredno soustvarjajo zbirko, temveč lahko prispevajo podatke za vzporedno zbirko, o vrednosti in verodostojnosti podatkov ter njihovi morebitni uvrstitvi v »pravo« zbirko pa seveda odloča INZ.

Seznam žrtev druge svetovne vojne naj bi omogočal »natančnejšo oceno števila vojakov in povojnih izgub v Sloveniji«, saj naj bi jugoslovanska oblast, tako beremo v članku, te številke močno napihnila. Jugoslovanska oblast je, razumljivo, v pomanjkanju natančnih popisov ocenila število umrlih v vojni navzgor, a če je povojno »na-

pihovanje števil« danes razlog za natančnejšo oceno, bi sklepali, da INZ pričakuje, da bo končno število umrlih nižje in celokupna cena vojne v človeških življenjih manjša. S preštevanjem umrlih politiki ponuja znanstvene argumente za relativiziranje trpljenja slovenskega naroda med vojno in po njej.

Namen digitalne zbirke je torej razosebljanje tragičnih usod na »dokončne« številke, po drugi strani pa naj bi obujala žrtve vojne iz zgodovinske anonimnosti. Za svojece umrlih spomin nanje ostaja živ, nikakor niso pozabljeni. Ko zbirka drobi slovenski narod na posameznike v imenu prepoznavnosti, jih javno sicer res priključuje v subjekte, a tudi zmanjšuje pomen kolektivne ljudske volje oziroma odločitve za NOB (ali kolaboracijo). Slovenci niso šli tako množično v partizane zato, da bi branili samo vsak svojo družino, ampak da bi si izborili svobodo kot narod. Dvomim, da je pri tako usodni odločitvi tedaj kdo razmišljal o svoji prepoznavnosti, to je »vrednota« naše skrajne individualizirane sodobnosti, projicirana na zelo drugačno preteklost.

Javnost bi morala biti pozorna predvsem na to, da digitalna zbirka INZ v imenu »zgodovinske in viktimoške metode« vse zgoraj navedene kategorije umrlih izenčuje, kot da njihova vloga v vojni nima različne moralno-etične teže. Objektivna zgodovinska znanost seveda ni mogoča. Tudi zbirka je su-

bjektivna med drugim prav v pove- ličevanju objektivnosti, ki etike ne potrebuje. Projekt digitalne zbirke žrtev vojne naj bi prispeval k ohranjanju zgodovinskega spomina, a ga obenem tudi zabrisuje s tem, ko vse umrle v vojni izenčuje. Tako relativizira etnocid okupatorjev nad slovenskim narodom, neizmeren pogum in narodno zavednost zatiranih, ki so se odločili za OF in NOB, kakor tudi zmoto in moralno sprijenost kolaborantov in okupatorjev vseh vrst. Izenačenje bi bilo opravičljivo, v kolikor bi šlo le za civiliste ali prisilno mobilizirane, da pa so tudi partizani, okupatorski vojaki, vaške straže in domobranci zdaj vsi tako ali drugače samo še nemočne »žrtve vojne«, pa je zavajajoče do prihodnjih generacij, ki naj bi bile ciljna javnost tega projekta. Vojna ni višja sila ali naravna nesreča, ki se kar zgrne na ljudi; vojno zakrivijo ljudje. Ljudje se odločijo, da se uprejo tujemu zatiranju ali da ga podprejo in v njem sodelujejo proti sodržavljanom. Kdor zavestno zastavi svoje življenje za nekaj, še ni žrtev v pasivnem pomenu te besede. Partizani so umirali za preživetje in svobodo vseh nas, za kaj pa so okupatorski in kolaborantski vojaki? Za tisočletni krasni novi red, v katerem za Slovence ni bilo prostora? Je to čez 80 let enakovredno, ima etika rok trajanja?

Novica o digitalni zbirki je pritegnila mojo pozornost, ker sem vnukinja dedka, ki ga nikoli nisem spoznala.

Padel je 15. maja 1945. Kot borec Bračičeve brigade se je udeležil pohoda XIV. divizije na Štajersko. Med pohodom je utrpel omrzline stopal, zato je bil nameščen v partizansko bolnico blizu koroških Borovlj. Šest dni po razglasu nemške kapitulacije oz. zavezniške zmage so se čez to območje še vedno umikale kolaborantske vojaške enote, da jih ne bi razorožili in zajeli v Sloveniji. Naleteli so na bolnico in v njej pobili vse ranjence in bolničarje, še psa, mi je povedala babica.

Moj dedek bi imel mesto v digitalni zbirki INZ torej kot partizan in kot žrtev povojnih pobojev. Čeprav je bil posmrtno odlikovan s partizansko spomenico in je njegovo ime na dveh spominskih partizanskih obeležjih, v rodni vasi in na pokopališču v Borovljah, ga v digitalni zbirki ni. Natančne osebne podatke in fotografsko dokazno gradivo sem posredovala avtorjem zbirke in upam, da bodo dodali v zbirko tudi njega. Zdi se mi pomembno, da moj dedek ne ostane zunaj popisa, ker ima dva nesorodna soimenjaka, ki sta padla kot vojaka Wehrmannscharfta (Štajerske domovinske zveze) oz. nemške vojske na vzhodni fronti. Ta dva sta v zbirko zajeta.

Zaradi vztrajnega razglašanja političnih revizij zgodovine se je pomen »žrtev povojnih pobojev« v slovenski javnosti zožil zgolj na civiliste, ki so po 9. maju 1945 umrli v povezavi z vojno. Žrtve povojnih pobojev pa so bili, tako kot moj dedek, tudi številni partizani, ki so

morali nadaljevati z bojevanjem po 9. maju 1945 in so pri tem izgubili življenje. Kolaborantske vojaške enote namreč niso položile orožja kljub temu, da jih je partizansko vodstvo dvakrat pozvalo k vdaji v prvih dneh maja 1945. Danes lahko beremo celo hvale »protikomunističnega tabora«, da je v zadnji bitki v Evropi na Koroškem zmagal, čeprav je bilo fanatično nadaljevanje bojevanja ob povsem očitnem porazu tega tabora v nasprotju z mednarodnim vojnim pravom, na katerega se njegovi zagovorniki sicer pogosto sklicujejo. Kot že rečeno, so morali še naprej v strahu, da bodo odgovarjali za kolaboracijo in sokrivdo za neizmerno medvojno trpljenje našega naroda, ki je odmevalo še dolgo v povojni čas.

Da danes izenajčujemo kolaborante in okupatorje z borci za svobodo kot »žrtve« v imenu znanosti, je odraz moralne relativizacije 2. svetovne vojne, ki s časovnim oddaljevanjem le-te postaja vse bolj zaskrbljujoča. Prič strahot vojne je vse manj, potvarjanja in omalovaževanja vojnih dogodkov pa vse več. Tudi lahkoten odnos do preteklih vojn tlakuje pot v novo vojno. Če pozabimo ali podvomimo, kdo je pred 80 leti vojno začel, kdo je zmagal in za kakšno ceno, smo naslednjo vojno, kakorkoli je nočemo, že izgubili.

Dr. Cirila Toplak, redna profesorica na FDV

■ **DOGODKI** Planica nad Crngrobom

Poklon padlim borcem

Planica je naselje v mestni občini Kranj, točneje v krajevni skupnosti Jošt. Po zadnjih statističnih podatkih ima 33 prebivalcev. Leži na nadmorski višini 731 metrov. 27. marca leta 1942 je na Malem rovtu nedaleč od Planice potekala tragična bitka. V hudi zimi se je Cankarjev bataljon po dražgoški bitki razdelil na več čet. Ena od njih je bila Selška četa, ki se je premikala proti Jamniku, na poti pa so se ustavili na jasi na vrhu Rovta. Četa je štela 33 borcev, med njimi je bila tudi 21-letna Francka Basaj. Največ fantov je bilo starih od 23 do 28 let, najstarejši pa je bil s 46 leti poveljnik Stane Žagar. 27. marca zjutraj je tabor zaradi izdaje domačina obkolilo 200 nemških policistov. Sledil je štiri ure dolg boj, v katerem je padlo 15 partizanov, med njimi tudi Stane Žagar, ki je pozneje postal narodni heroj.

V spomin na te dogodke krajevni skupnosti Jošt in Žabnica praznujeta krajevni praznik, zadnjo soboto v marcu pa organizacijski odbor v sodelovanju z obema krajevnima skupnostma, mestno občino Kranj in Združenjem borcev za vrednote NOB Kranj pripravi spominsko slovesnost pri spomeniku NOB na Planici nad Crngrobom. Slovesnost se je začela s prihodom praporščakov pred spomenik, nadaljevala se je s polaganjem vencev. Sledil je pozdravni nagovor podžupanje Manje Zorko, ki je izkazala spoštovanje vsem padlim partizanskim borkam in borcem in njihovim svoj-

cem ter poudarila, da 83 let po tragični bitki v Rovtu nad Crngrobom lahko opazujemo, da boj za pravičnejši in boljši svet še vedno obstaja.

Zbrane je pozdravil tudi predsednik krajevnih skupnosti Jošt Jaka Kreger in ob krajevnem prazniku čestital krajanom obeh krajevnih skupnosti. Slavnostni govornik je bil generalmajor Dobran Božič, svetovalec ministra za obrambo, ki je med drugim povedal: »Danes smo tukaj, da se zahvalimo vsem tistim, ki so padli in dali življenja za našo domovino. Ta spopad je bil veliko več, kot si danes predstavljamo. Bil je spopad tistih, ki so v danem trenutku videli priložnost za slovenstvo. Priložnost, da ohranimo našo samobitnost. Žrtvovali so svoja življenja, da smo danes svobodni. Pre-

malokrat jim rečemo hvala. Hvala, za kar so se borili. Premalokrat smo v našem času enotni in ne znamo spoštovati tega, kar so nam dali.

Kaj mora narodni heroj Žagar danes pomeniti nam, Slovincem? Pomeniti mora simbol, da ko je treba stopiti skupaj, stopimo skupaj.«

Sledil je kulturni program, ki ga je pripravila prof. Alenka Jenko Boh in ga je trobentač Stanislav Praprotnik začel z venčkom partizanskih pesmi, nadaljevali pa so učenci Osnove šole Stražišče, podružnice Žabnica, z recitacijami in glasbenimi točkami. Vmes so zapeli pevci pevskega zbora DPD Svoboda Stražišče. Program pa je povezovala Mateja Nosan.

Vili Knez, foto: Mestna občina Kranj

DAN UPORA PROTI OKUPATORJU

Spominski park NOB

PETELINOVE DOLINE

nedelja, 27. 4. 2025, ob 12. uri

Društvo Odmev Mokrc

vabi na proslavo s kulturnim programom

Partizanski pevski zbor, KZD - Franc Rozman Stane

Slavnostni govornik: Lenart Žavbi - poslanec DZ RS

POHOD

Golo-Mokrc-Petelinove doline.

Zbor pohodnikov ob 8.00 pred gasilskim domom na Golem.

Informacije za pohod: 041 525 793 (Bojan).

SVOBODNA
B E S E D A

www.svobodnabeseda.si

V SLIKI IN BESEDI

Maribor:

V Kazinski dvorani SNG Maribor je bila slovesnost v počastitev dvajsetletnice delovanja Domovinskega društva generala Rudolfa Maistra (DDGRM) Maribor. Slavnostna govornica je bila predsednica Zveze društev generala Maistra Slovenije, mag. Lučka Lazarec Šerbec. Poudarila je vlogo Maistrovih društev po Sloveniji pri krepitevi slovenskega domoljubja in pomen sodelovanja z mladimi v osnovnih in srednjih šolah. Zbrane, med katerimi je bil tudi generalov vnuk Borut Maister, je nagovoril predsednik mariborskega društva Aleš Arih in orisal kronologijo društvenega delovanja.

Častna člana DDGRM Maribor dr. Marjan Toš in Silvo Safran (prvi in tretji z leve)

V bogatem kulturnem programu so nastopili vokalna skupina A capella, vokalna skupina Fantje na vasi in komorni zbor Škrjanček iz Kulturno-umetniškega društva Rače pod vodstvom zborovodje Toneta Žuraja, Dvorjanski muzikanti iz Kulturno-umetniškega društva Duplek pod umetniškim vodstvom Boža Čobca, pevki Blanka in Barbara, tenorist Lin Luketič in pianist Matej Luketič, učenci Osnovne šole bratov Polančič iz Maribora, učenke Osnovne šole Leona Štuklja iz Maribora in recitator Silvo Safran. Na slovesnosti so podelili listini o častnem članstvu ustanovnemu članu in prvemu tajniku društva dr. Marjanu Tošu in Silvu Safranu, ki je od vsega začetka skrbel za kulturno plat delovanja društva in pomagal pri izvedbi društveni prireditve. Mariborsko Maistrovo društvo je med najdejavnějšími v Sloveniji in je v vseh dvajsetih letih delovanja uresničevalo geslo »Društvo, ki brani in ohranja slovenski ponos«.

M. T.

Škocjan:

V skladu s statutom in letnim načrtom OO ZB Škocjan smo imeli člani 21. marca letni zbor članov. V uvodu je predsednik pozdravil vse prisotne in predstavil dnevni red. Z minuto molka smo se spomnili nedavno umrle članice Slavke Pirc iz Čučje Mlake. V nadaljevanju sta bila članom pred-

stavljena poročila o delovanju organizacije za leto 2024 in načrt dela za 2025, prav tako finančno poročilo. Ker bomo letos na Bučki 8. novembra ob proslave v spomin na prvi organiziran partizanski napad na Dolenjskem počastili tudi okroglo 20-letnico v ta namen organiziranih pohodov, smo kar nekaj časa namenili organizaciji te prireditve. Prisotne sta v nadaljevanju nagovorila predsednik Združenja borcev za vrednote NOB Novo mesto mag. Dušan Černe in župan občine Škocjan Jože Kapler. Sledilo je družabno srečanje.

Janko Škoporc

Vojsko:

Zveza klubov upokojencev Ministrstva za notranje zadeve Maks Perc Slovenije in ZB Idrija - Cerkno sta 1. aprila pripravila spominsko slovesnost ob 80. obletnici smrti načelnika VOS in OZNE, narodnega heroja Mirka Perca - Maksa, ki je 1. aprila 1945 na Vojskem padel pod streli nemškega okupatorja. Ob tej priložnosti so obudili spomin tudi na zadnje boje primorskega IX. korpusa z enotami »Prinz Eugen« in domobranci, ki so partizanske enote v eni od zadnjih večjih ofenziv hoteli uničiti, da bi omogočili zadnji umik Nemcev in kvizlinških enot z Balkana preko Primorske in naprej v severni del Italije in Koroško.

Pred nadaljevanjem spominske slovesnosti v Domu krajanov in gasilcev Vojsko sta delegaciji ministrstva za notranje zadeve z ministrom Boštjanom Poklukarjem in Zveze klubov upokojencev MNZ Maks Perc Slovenije s predsednikom Jožefom Grahom položili vence pred spominsko ploščo padlega Maksa Perca ob hiši Jožeta Hvale na Vojskem, delegacija ZB Idrija - Cerkno s predsednikom Vojkom Carlom pa na grobišču padlih borcev IX. korpusa na Vojščici.

Na osrednji slovesnosti v Domu krajanov je pozdravni nagovor prispeval župan občine Idrija Tomaž Vencelj, uvodni govor Branko Celar, predsednik zgodovinske komisije Zveze upokojencev Maksa Perca. O dogodkih na Primorskem, Trstu in Vojskem v letih 1943 do 1945 je spregovoril udeleženec bitke na Vojskem v marcu in aprilu 1945 Andrej Bolčina.

Slavnostni govornik, minister za notranje zadeve Boštjan Poklukar, je poudaril, da se obletnica smrti narodnega heroja Maksa Perca ujema z 80. obletnico konca druge svetovne vojne. V nagovoru je spomnil na nekatere ključne dogodke v nedavni preteklosti Slovencev, ki so vplivali na našo sedanjost. Tu imajo posebno mesto tudi intenzivni osamosvojitveni procesi konec 80. let prejšnjega stoletja in nato še zlasti vojna za Slovenijo leta 1991. Minister je opozoril tudi na spremenjene in zahtevne varnostne razmere v svetu ter na novo varnostno stvarnost.

Kulturni program sta ustvarila Kvintet trobil orkestra slovenske policije in recitatorka Ivica Pirih. Spominsko slovesnost je povezovala Tjaša Jurman. Na njej je sodelovalo tudi 20 praporščakov stanovskih, domoljubnih in veteranskih organizacij.

Branko Celar

Velika Ligojna:

Pri spomeniku devetim pobitim partizanom v Veliki Ligojni je bila 12. februarja spominska slovesnost, ki so se je udeležili številni člani ZB za vrednote NOB Vrhnika in iz drugih sosednjih občin. Pred 82 leti, 12. februarja 1943, so na tem mestu italijanski okupatorji ubili devet talcev, ki so jih ujeli na

različnih krajih Slovenije. Med njimi je bil tudi Ivan Rob, slovenski pesnik in humorist, ki se je leta 1942 kot partizan pridružil Cankarjevi brigadi.

Na spominski slovesnosti je zbrane nagovoril predsednik ZB za vrednote NOB Vrhnika Miran Štupica. V kratkem uvodu je predstavil takratno dogajanje, ko so italijanski okupatorji in domači izdajalci ujeli devet partizanov in jih ustrelili v bližini spomenika pred Veliko Ligojno. Nato je ob polaganju spominskega venca sledil enominutni molk v njihov spomin ter v spomin na vse padle in pobite partizane. Na koncu so vrhniški recitatorji predstavili nekaj del pesnika Ivana Roba, ki se ga spominjamo tudi po njegovih junaških in skoraj zgodovinskih besedah na zaslišanju pred italijanskimi vojaki: »Kdor umre za domovino, je živel dovolj.« Razen Roba so bili pri Veliki Ligojni ubiti še Jožef Rodič, Jurij Jager, Jožef Pelko, Alojzij Udovec, Franc Turk, Alojzij Makovec, Janez Vadnjak in Ivan Strojjan.

Simon Seljak

Kras:

Na povabilo redne profesorice Katedre za obramboslovje Fakultete za družbene vede in nekdanje obrambne ministrice ter podpredsednice ZZB OB Slovenije, dr. Ljubice Jelušič iz Kazelj, so si 30. marca njeni sodelavci s predstavniki Zveze borcev za vrednote NOB Slovenije ogledali ostaline prve svetovne vojne na slovenskem in italijanskem Krasu.

Tja jih je vodil priznani jamar sežanskega jarmarskega društva Ludvik Husu, ki je pred kratkim v bližini domače vasi Orlek s sinom Matejem odkril novo jamo, ta se v drugi polovici razprostira na italijanski strani in s tem pomeni največje odkritje v zadnjih dveh desetletjih. Ludvik je leta 2018 prejel tudi občinsko priznanje občine Sežana za 40-letno odmevno in ugledno delo na področju jamarstva in gasilstva ter izjemna odkritja lepote kraškega podzemlja, s katerimi se je vpisal v zgodovino raziskovanja Krasa. V prijetni družini profesorjev so bili tudi dekan Fakultete za družbene vede prof. dr. Iztok Preselj, predstojnica katedre za obramboslovje doc. dr. Jelena Juvan, generalna sekretarka ZZB NOB Slovenije Manja Konkalič in nekdanji predsednik Vrhovnega sodišča Damijan Florjančič.

Najprej so si ogledali največje avstro-ogrsko vojaško pokopališče iz prve svetovne vojne na slovenskih tleh, kjer je v Gorjanskem pokopanih več kot

V rovih s strelskimi linijami na Vrhju sv. Mihaela

šest tisoč vojakov, ki so umrli v bližnji bolnišnici. Pokopališče je lepo ohranjeno in zanj skrbi Direktorat za vojna pokopališča in vojaške zadeve ministrstva za obrambo. Pokopališče je eno izmed točk Poti miru. Pot jih je vodila v Muzej na Vrhju sv. Mihaela, ki ponuja interaktiven multimedij-ski pristop po razstavi. Soško fronto s poudarkom na vseh 12 bitkah je predstavil vodnik Gabrijel Šfilič. Na srce je zbranim položil, da bi moralo več Slovencev prihajati v muzej, da bi razumeli pomen in napredek vojaške industrije, ki na žalost prinaša tudi več smrtnih žrtev. V treh muzejskih

Na pokopališču na Gorjanskem

sobah, ki so bile preurejene leta 2018, obiskovalci spoznajo, kako lahko današnja tehnologija prispeva k širjenju zavedanja o zgodovini. Ogledali so si zaklonišča in rove s strelnimi linijami tako na Debeli griži kot na krožni poti na Brestovcu.

Olga Knez

Zilje:

Druga svetovna vojna in spomini na dogodke, ki so zelo boleči, so še globoko vrezani v spomine ljudi, čeprav je minilo že 80 let od konca druge svetovne vojne. Slovenijo so si med drugo svetovno vojno razdelile okupacijske države: Nemčija, Italija, Madžarska in Neodvisna država Hrvaška ter tako slovenski narod obsodile na uničenje. Po zaslugi partizanskega upora in protifašističnega gibanja se to ni zgodilo.

Belo krajino so okupirali Italijani. Hoteli so nadzorovati vse, zato so za obkolpski, viniški konec izbrali za svojo postojanko vas Zilje, ki leži visoko nad Kolpo, z razgledom na vso dolino in del Hrvaške, ter ob cesti, ki povezuje Vinico preko Zilj in Preloke vse do Adlešičev.

Italijani so imeli svoj sedež v treh hišah ob cesti, domačine pa razselili. Med hišami so izkopali jarko, da so se lahko neopazno gibal, ter se zavarovali še z bodečo žico. Ob eni od hiš so zgradili bunker, na cesto pa so

postavili zaporo – rampo. Vse to se je dogajalo spomladi leta 1942. Ko so ugotovili, da se je partizansko gibanje začelo krepiti, so Italijani poleti 1942 uvedli protiukrepe, in sicer so 18 domačinov poslali v koncentracijsko taborišče na Rabu. Na žalost se po vojni niso vsi vrnili domov.

V spomin na vse to dogajanje med drugo svetovno vojno na tem območju je bila v Ziljah postavljena informacijska tabla. Pri izdelavi so sodelovali ustvarjalci raziskovalnega projekta o okupacijskih mejah, ki ga je izvajal Oddelek za zgodovino FF Univerze Ljubljana s svojim Središčem za javno zgodovino. Finančno je izdelavo podprl Krajski park Kolpa, Mestna muzejska zbirka iz Črnomlja je poskrbela za izdelavo plošče, za postavitve pa so poskrbeli krajski, zbrani v Agrarni skupnosti Zilje - Balkovci.

Ob odkritju informacijske table 12. aprila, ki smo se je udeležili tudi člani KO ZB Vinica, so zbrane nagovorili predstavnik Agrarne skupnosti Franc Balkovec, direktorica Krajskega parka Vesna Fabjan in v imenu raziskovalnega projekta o okupacijskih mejah dr. Bojan Balkovec. Za prijeten konec prireditve dogodka pa so poskrbeli krajski Zilj in Balkovci.

Peter Vrlinič

V SLIKI IN BESEDI

Straža:

22. marca so se na svojem rednem letu zboru v prostorih domače osnovne šole srečali člani Združenja borcev za vrednote NOB Straža. Njihovo združenje šteje kar 156 članov, prisotnih pa jih je bilo 56. Ob začetku zбора je Marija Andrejčič pripravila krajši recital Ferija Lainščka na temo marčnih praznikov. Zbrane je med drugimi nagovoril tudi Borut Likar, predsednik pokrajinskega sveta Združenja za vrednote NOB Dolenjske in Bele krajine. Sledila je izvolitev delovnega predsedstva in delovnih teles. Po poročilih predsednika, blagajnika in nadzornega odbora so člani vsa poročila soglasno podprli. Za novega predsednika je bil znova izvoljen tovariš Andrej Radešček, za podpredsednika Branko Đukić in Peter Klobučar, za blagajničarko pa Marija Krštinc. Na novo so bili imenovani tudi člani izvršnega in nadzornega odbora. Predsednik je nato predstavil program dela za leto 2025. Na koncu so podelili še izkaznice novim članom ter priznanja in zahvale dolgoletnim članom. Po uradnem delu je sledilo tovariško druženje.

Marija Andrejčič

Bedenica:

Ob 80. obletnici smrti zadnjih junakov, ki so žrtvovali svoje življenje za našo svobodo, za naš narod, jezik, kulturo, so se člani ZBV NOB Brežice in ZBV NOB Krško udeležili skupne komemoracije na Hrvaškem. Številni padli ležijo v tuji zemlji. In prav njim smo izkazali posebno priznanje in zahvalo ter počastili spomin nanje.

Borci Kozjanskega odreda, ki so sestavljali posebno grupo, ki naj bi sodelovala v sklepnih bojih za osvoboditev domovine, so bili napoteni čez Hrvaško v Prekmurje. In njim, ki so 12. aprila 1945 padli v vasi Prepolno pri Žitomeru, in borcem Brigade Matije Gubca smo se 15. aprila poklonili v Prepolnem, Žitomiru in Bedenici, kjer so bili pokopani. Za pokop je poskrbel zavedni župnik Ivan Romich, ki smo mu prav tako izkazali dolžno spoštovanje. Z nami so bili predstavniki ZUABA Zagrebške županije in mesta Zagreb (z novim predsednikom Vilimom Matulo) ter UABA Samobora in Zeline. V Bedenici, kjer občina skrbi za grob naših junakov, smo na koncu imeli tudi tovariško srečanje in izmenjavo izkušenj. Hvala občini Bedenica.

Tadej Škof

Gorica pri Slivnici:

Ernest Zidanski, rojen 12. januarja 1936, sin očeta, ki je bil med stotimi frankolovskimi žrtvami v Grabnu pri Stranica, je član ZB od 1. januarja 1990. Vsakdo si prizadeva za utrjevanje zgodovinske resnice in spoštovanje žrtev okupatorjevega okrutnega nasilja. S svojo prisotnostjo spodbuja domoljubje in ohranjanje spomina na junaška dejanja takratnih borcev in bork. Vedno se udeležuje pomembnih dogodkov, spominskih slovesnosti, komemoracij ter posveča skrb za ohranjanje kulturne dediščine narodnoosvobodilnega boja in za pridobivanje novih članov.

Tovariš Ernest Zidanski si je z dosedanjim delom v posameznih organizacijah in društvih pridobil ugled in spoštovanje. Spoštovanja in moralne podpore je deležen tudi od vseh naših članov. 29. novembra 2023 je predsednik Združenja borcev za vrednote NOB Šentjur Ivan Dvoršek izročil predsedniku KO ZB Slivnica pri Celju Ernestu Zidanskemu srebrno plaketo ZZB NOB Slovenije.

Milenko Anzelj

Zgornja Polskava:

23. marec pred 80 leti je bil žalosten dan na pragu svobode. Takrat so Nemci v Gaju na Zg. Polskavi ustrelili 30 talcev. V spomin na ta dogodek KS Zg. Polskava praznuje svoj krajevni praznik. Leta 1950 je dal krajni odbor ZZB NOV Maribor ob sodelovanju občinskega in krajevnega odbora ZB postaviti spomenik. Na osrednji plošči so napisana imena talcev, na obeh stranskih pa imena domačinov, ki so padli v narodnoosvobodilnem boju. Takratni župnik Ivan Orel je dal ob glavni cesti, od katere je vodila pešpot do spomenika, napisati: »Glej, tam v tistem gaju trideset junakov spi. Obišči kraj, kjer tekla je slovenska kri.« Spomenik je delo arhitekta Staneta Lovšeta. Prva leta po vojni

je bil spomin še zelo živ. Na komemoraciji se vsako leto zbere precej ljudi, saj komemoracija spada med prireditve v okviru krajevnega praznika, ki ga krajevna skupnost Zg. Polskava praznuje od leta 1952. Spomin na nedolžne žrtve še vedno živi v srcih navzočih, saj se vojne grozote ne smejo ponoviti. To sta v svojih nagovorih poudarila tudi govornika predsednica sveta te krajevne skupnosti Marjanca Sagadin in predsednik Krajevne organizacije borcev za vrednote NOB Zg. Polskava Marian Ravš.

V kulturnem programu so nastopili učenci Podružnične osnovne šole Zg. Polskava, KUD Gaj, MPZ Obrtnik in Frajhajmska godba. Udeležili pa so se je župan občine Slovenska Bistrica dr. Ivan Žagar, člani sveta krajevne skupnosti, svojci padlih talcev, člani Združenja za vrednote NOB Slovenska Bistrica, člani Območnega združenja borcev za vrednote NOB Radeče, člani Območnega združenja veteranov vojne za Slovenijo Slovenska Bistrica, delegacija slovenskih častnikov Slovenska Bistrica, častna straža 670.LOG/ČSTOR Slovenska Bistrica, člani PGD Zgornja Polskava in člani drugih društev ter drugi gostje.

Jožica Ravš

Dravograd:

Vsako leto OO ZB za vrednote NOB Dravograd pripravi spominsko slovesnost pri Hudopisku v spomin na padle vojake stare jugoslovanske vojske in orožnike, ki so takratno državno mejo in Dravograd branili pred vdorom Nemcev. Napad je potekal od 6. do 9. aprila 1941, prav na dan, ko so nemška letala bombardirala Beograd in tako naznanila okupacijo naše takratne

države. Žal pogumno tridnevno bojevanje, smrt 23 padlih graničarjev, porušeni mostovi in drugi obrambni ukrepi niso mogli ustaviti napadov nemških enot. Dravograd z okolico je bil v tistem obdobju sicer obrambno dobro pripravljen. Bili so nameščeni številni bunkerji tako imenovane Rupnikove linije. Številčno mnogo močnejši sovražnik je odpravil vse prepreke in zakorakal v notranjost države proti Štajerski.

Spominu so se poklonili Godba na pihala Ojstrica, Moški pevski zbor Goršek Štefan - Čaki, učenci Osnovne šole neznanih talcev Dravograd in praporščaki vseh veteranskih združenj v občini. Slavnostni govor je imel tov. Vinko Verčkovnik, predsednik OO ZB za vrednote NOB Slovenj Gradec in predsednik ZČ Mislinjske doline.

Vinko Krajnc

Vrhnika:

Člani ZB NOB Vrhnika smo 12. aprila pri kurirski postaji TV-17 za Ljubljanskim vrhom sprejeli pohodnike Planinskega društva Železničar iz Ljubljane, ki so v prvih aprilskih dneh že tradicionalno naši gostje. Po okrepčilu so pohodniki nadaljevali pot po gozdnih stezicah vse do Pokojišča, kjer jih je pričakal avtobus.

Miran Štupica

Mali Rakitovec:

Ob grobišču neznanim padlim partizanom Šlandrove in Tomšičeve brigade nad vasjo Mali Rakitovec je 22. marca potekala slovesnost v njihov spomin. Partizani so pred 81 leti prišli v vasi Mali in Veliki Rakitovec po več bitkah v okolici, da bi se odpočili in si nabrali novih moči. Vaščani obeh vasi so jim dali zatočišča, hrano in medicinsko pomoč ranjenim. Dne 23. marca 1943 so jih napadli Nemci in pripadniki raztrgancev, ki so med svojim pohodom požgali tudi več domačij v obeh vaseh. Po bitki so padle partizane pokopali nad vasjo Mali Rakitovec. Po vojni so znane svojci prekopali, v grobu nad vasjo pa še vedno počivajo neznani borci, ki jim že leta izkazujemo čast in spoštovanje, ker so svoje življenje žrtvovali za našo svobodo.

Njihovemu pogumu in žrtvam smo se poklonili člani Zveze borcev, vaščani in člani Policijskega veteranskega društva Sever. Ob navzočnosti praporščakov ZB NOB in drugih veteranskih organizacij je potekal krajši kulturni program. Slovesnost je bila ganljiv opomnik na težke čase vojne in pomen ohranjanja spomina na tiste, ki so se borili proti okupatorju.

Igor Kanižar

Podlipoglav, Pugled:

V počastitev 83. obletnice bitke na Pugledu je Krajevna organizacija Zadvor - Sostro Združenja borcev za vrednote narodnoosvobodilnega boja Ljubljana - Moste - Polje pripravila pogovor s pisateljem Lenartom Zajcem. Prireditve, ki je potekala v Spominski hiši v Podlipoglavu, je ponudila vpogled v pisateljev opus in v pomen narodnoosvobodilnega boja za današnji čas. Lenart Zajc, avtor trilogije Odred, Pošast in Rana, je v svojem delu osvetlil dogajanje v času narodnoosvobodilnega boja in narodne revolucije. V pogovoru, ki ga je vodila Minka Jerebić, predsednica Kulturno-zgodovinskega društva Rusalka, je spregovoril o navdihu za pisanje, pomenu ohranjanja zgodovinskega spomina in vlogi literature pri oblikovanju kolektivne zavesti.

Poleg literarnega pogovora so organizatorji poskrbeli za bogat kulturni program. Glasbene vložke je pripravila članica KO Zadvor - Sostro Jelka Gašperšič, ki je ubrano ob kitari zapela partizanski pesmi Tam na Pugled gori, Bella ciao in pesem Škrjanček poje, žvrgoli. Čustveno noto so dodale recitacije narodnih in avtorskih pesmi. Antonija Jereb, članica Društva Rusalka, je prebrala razmišljanje Kako se je počutil partizan in pesem Železničarji, Marija Starič pa je interpretirala pesmi Otrok, Ko bi mogla in Pogum. Prireditve je udeležence popeljala skozi zgodovino in obenem poudarila pomen literature pri ohranjanju vrednot narodnoosvobodilnega boja. Ob koncu so se prisotni strinjali, da je nujno nadaljevati pripravo takšnih srečanj, ki povezujejo zgodovino, umetnost in spomin na borce za svobodo.

Žiga Novak

Žiri:

Dolgoletna tradicija krajevne organizacije za vrednote NOB Žiri je, da na 8. marec – dan žena povabi članice na srečanje in tako obarvajo dan s spoštovanjem do vseh žensk, ki vsak dan s svojim srcem in dejanji pišejo zgodovino.

Za uvod v letošnje druženje sta poskrbela osnovnošolca Žiga Jereb na violini in Svit Pagon s harmoniko. Zbrane je nagovoril predsednik organizacije Ivan Albreht. Gostja in govornica na letošnjem srečanju, dr. Ljubica Jelušič, podpredsednice ZZB za vrednote NOB Slovenije, je z besedo predstavila zgodovino praznika in spomnila na dolgoletni boj za pravice in dostojanstvo žensk po vsem svetu. Poudarila je pomen boja za enakopravnost, odpravo stereotipov in priznavanje dosežkov žensk na vseh področjih družbe. Praznik je star že 114 let, njegovo poimenovanje pa se je skozi zgodovino spreminjalo. Nekoč smo imeli na koledarju napisano, da je to mednarodni dan žensk, danes tega ni več.

»Bistvene so naše pravice, do kod smo prišle skozi zgodovino, kaj smo si izborile na polju dela, glede volilne pravice, političnih pravic in drugih pravic, ki so povezane z rodnostjo, otroki, varovanjem otrok, skrbjo za starejše ipd., kajti to so ključna bojišča, kjer ženske naletimo na različne pristope./.../ Nevidno delo, ki ni nikdar plačano, je še vedno na ramenih žensk. Potrebo po solidarnosti in humanosti še vedno zelo izžarevajo prav ženske. Za ženske delavske in socialne pravice se je še vedno treba boriti, hkrati se moramo zavedati, da te pravice nihajo, in to je odvisno od tega, v kakšnem političnem sistemu živimo./ .../ Kaj pa zdaj, kako se borimo za pravice, ki so povezane z mirom? Obstajajo poti za ženske – vstop v vojsko je mogoč tudi za žensko, pomembno je, da bomo pripravljene na lastno obrambo. Obramba domovine, sebe, naše družine je naša pravica in ni samo dolžnost, ni samo naloga moških, ampak je naša skupna naloga.«

Svetovni dan žena ni le praznik, temveč tudi priložnost za razmislek o napredku in izzivih, s katerimi se ženske danes spoprijemajo. Čeprav je bilo v zadnjih desetletjih doseženih veliko sprememb, je boj za enakopravnost še vedno aktualen. Zato je pomembno, da 8. marec ostane simbol upanja, vztrajnosti in prizadevanja za pravičnejšo družbo. Prireditve se je končala s prijetnim klepetom udeleženk in podarjenim rdečim nageljnom.

Barbara Peternel

Slavnostna govornica dr. Ljubica Jelušič v družbi najstarejših članic (Foto: Ivan Albreht)

JUBILEJI

100 let
Fanike Dobnik

Frančiška Dobnik - Kraševčeva Fanika se je rodila 24. marca 1925. Otroštvo je preživela pri Krznarjevih na Velikem Vrhu v Šmartnem ob Paki. Tam je obiskovala osnovno šolo in se zgodaj naučila vrednot, kot so delavnost, poštenost, socialna pravičnost in skrb za bližnje.

Druga svetovna vojna je že jeseni 1941 v mirno vaško okolje prinesla velike spremembe. Na celjskem območju je bila vzpostavljena nemška okupacijska oblast, ki je v občini, urade in šole namestila svoje osebe. Prepoved rabe slovenskega jezika je zelo prizadela tudi Faniko, ki je takrat končevala osnovno šolo. Fanikina sokrajanka, Somborjeva Cilka, ki se je pred vojno poročila k Kraševcu v Dobrič, jo je povabila, da pride pomagat pri hišnih opravilih in varovanju otrok. Fanika je to obveznost z veseljem sprejela in je negovala četrto otrok in še Anželakovega Francija, najmlajšega sina znane aktivistke in partizanke Ane Kotnik - Vejice, ki je skupaj s 16-letnim sinom Vančem februarja 1943 padla v zadnjem boju Pohorskega bataljona. Po drugi svetovni vojni je bila Fanika Cilkina nepogrešljiva

va prijateljica, zvesta pomočnica in pestra Kraševčevih otrok in pozneje vnukov. V KO ZB Andraž se je včlanila leta 1960. Na starost sta zanjo vse do leta 2019 skrbela Cilkin sin Vili z ženo Milico, zatem je potrebovala posebno nego in so jo nastanili v Domu upokojencev Polzela. Tam smo jo ob stotem rojstnem dnevu v njeni sobi, ki so jo prazniku primerno lepo uredile zaposlene oskrbovalnega doma, obiskali sorodniki, predstavniki občine Polzela, Društva upokojencev Andraž in KO ZB Andraž. Najbolj se je razveselila velikega šopka narcis s svojega vrta.

Srečko Rajh

90 let
Fadila Krupića
- Belija

Rodil se je 28. marca 1935 v Sanskem Mostu v nekdanji jugoslovanski republiki Bosni in Hercegovini. Že s sedmimi leti je moral s številnimi sorodniki in drugimi prebivalci rojstnega kraja pred Nemci in ustaši pobegniti k partizanom. Tako se je kot eden najmlajših z drugimi otroki, ženskami, starci in ranjenci v zavetju legendarnih partizanskih enot prebijal skozi številne nemške ofenzive. V Sanskem Mostu je po vojni končal osnovno šolo in nižjo gimnazijo. Pozneje, ko je bil že v službi, je končal še srednjo administrativno šolo.

V Velenje je prvič prišel na oglede leta 1964, šest let zatem pa se je le odločil in se vanj tudi preselil. Naredil je izpit za kopača in potem rudaril vse do upokojitve leta 1990.

S Šemso sta se poročila leta 1963, leto pozneje se jima je rodila hči Sanja. Potem ko se je tudi Šemsa leta 1974 priselila v Velenje, se jima je rodil še sin Fidel. Delo v jami pa je bilo le ena plat Fadilovega življenja. Kot zaveden državljani in komunist (v Komunistično partijo se je včlanil že pred kakšnimi sedmimi desetletji in ima še zdaj člansko izkaznico njene naslednice SD!) je opravljal številne funkcije tako v velenjskem rudniku kot tudi v občini. Med drugim je bil član centralnega delavskega sveta rudnika, vodja stanovanjske komisije v rudniku, deloval je v Rdečem križu, hišnem svetu, bil je član komisije za ocenjevanje podobe Velenja, predsednik Sveta potrošnikov v Velenju, predsednik finančne komisije pri NK Rudar, bil je predsednik vojaško mobilizacijske komisije v krajevni skupnosti Center Levi breg, pa porotnik na sodišču ... Leta 1973 je bil koordinator slavne stavke v rudniku, s katero so rudarji dosegli mnogo

ugodnosti, svoje spomine na stavko je popisal v knjižici Štrajk v rdečem rudniku.

Še posebej dejaven je bil Beli v velenjski organizaciji Zveze borcev NOB. Deset let je bil na območni zvezi sekretar, pa vodja komisije za spomenike, dvanaest let je bil predsednik KO ZZB Levi breg. Beli je živi leksikon dogodkov in oseb iz časov druge svetovne vojne na našem območju in tudi v nekdanji skupni domovini. Za svoj prispevek k ohranjanju tradicij narodnoosvobodilnega boja je bil med drugim nagrajen tudi z zlato plaketo XIV. divizije, zlato plaketo ZZB NOB Slovenije in srebrnim priznanjem Osvobodilne fronte.

Nekoč je izjavil, da je njegova prva domovina Bosna, druga domovina je Slovenija, in njegov edini potni list je slovenski. Torej, dragi tovariš Beli, vse najboljše in lepo naslednje desetletje med nami!

Vlado Vrbič

KNJIGA

Lik Josipa Broza Tita

Študija Tito (avtor Todor Kuljić) v širšem zgodovinsko-sociološkem okviru bo pritegnila pozornost vseh, ki želijo razumeti ne samo lik Josipa Broza Tita, ampak tudi globoke politične in družbene procese, ki so oblikovali Jugoslavijo in njen režim. Avtor se kritično poglubi v kompleksno politično kulturo, ki jo je Tito oblikoval, in avtoritarni režim, ki je vladal v tem času. Raziskava se ne osredotoča zgolj na dogodke, temveč na procese, ki so oblikovali politično krajino in v kateri je Tito postal ključni akter. Knjiga odpira vrata v razumevanje Titove vladavine skozi prizmo njegove nacionalne in zunanje politike, njegove vloge kot vodje, ki je bil skoraj idol, ter ustvarjanja kulta osebnosti, ki je številnim onemogočil kritično presojo. Tito je postal skoraj nezmotljiv in mistificiran voditelj, kar je izkrivilo

Naslovnica knjige Tito

njegov pravi vpliv na razvoj jugoslovanske družbe in politike. Štu-

dija se prav tako posveča vprašanju intelektualcev in njihovega odnosa do Tita, kar je pomemben del širše politične dinamike, ki je zaznamovala jugoslovansko družbo. S tem, ko knjiga raziskuje tudi pomene, ki jih Tito predstavlja v spominski kulturi nove generacije, odpira vprašanja, ki so še danes zelo aktualna. Čeprav je Tito skozi čas spreminjal svojo podobo, ta knjiga ponuja nujen vpogled v preteklost, ki bo osvetlil ne le zgodovinske dogodke, temveč tudi temeljne značilnosti politične kulture, ki so oblikovale zgodovinski razvoj Jugoslavije. Izjemen prispevek k razumevanju tega, kako je Tito deloval in kakšen vpliv je imel na jugoslovansko družbo, bo zagotovo osvežil razpravo v današnjem času.

S. B.

POGOVOR

»Zakaj se desnica nikoli ne pokloni vsem žrtvam vojne?«

V Centru kulture Španski borci – Galerija Internacionala je bil 10. aprila pogovor o pieteti in lažnem domoljubju, v katerem sva s predsednikom Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije Marijanom Križmanom zarezala v jedro zgodovinskega spomina in moralne zaveze prihodnjim generacijam. V Sloveniji spet poslušamo razprave o pieteti do žrtev druge svetovne vojne, ki pa odzvanjajo kot prazne besede na desni strani političnega spektra. Dejanja slovenske desnice kažejo, da njihovo domoljubje ni nič več kot površinska gesta, odsotna ob ključnih trenutkih zgodovinskega spomina. Če že ne premorejo pietete do padlih partizanov, ki so dali življenje za narod in domovino, za slovenski jezik, slovensko kulturo in suverenost, bi lahko ti, ki govorijo o pieteti, cvetje položili vsaj h kakšnemu od številnih obeležij talcem - civilistom, ženskam, možem, slovenskim delavcem, kmetom, tudi otrokom, ki jih je ubil okupator.

Tja slovenska desnica ne hodi. To pomeni, da tudi na domobranske spomenike ne nosijo cvetja zaradi tistih, ki tam ležijo. Cvetje polagajo v čast ideologiji domobranstva

Marijan Križman in Marko Koprivc

in njihovega patronata. Cvetje polagajo kot izkaz ideološke opredelitve, ne pa pietete do žrtev. Radi se označujejo za domoljube, hkrati pa zagovarjajo ideologijo, ki je želela izbrisati naš narod. To niso domoljubi, to so odkriti in ponosni nasledniki kolaboracije in nacifašizma. Taisti se danes, v času vojn in konfliktov, potegujejo za prevzem oblasti po zgledu številnih populistov, ki jim je tak naskok že uspel.

Zakaj ta pogovor? Ker ne smemo dovoliti, da se zgodovina izkrivlja ali uporablja kot orodje za manipulacijo. V teh kritičnih časih vojn in konfliktov, ko se spoprijemamo z vzpomnom skrajnih neofašističnih ideologij, ki oblikujejo politično krajino po svetu, je naša dolžnost, da se tudi v Sloveniji upremo vsakršnim zametkom ideologij sovraštva. Ne dovolimo, da bi se zgodovina ponovila.

Mag. Marko Koprivc

MoPZ Foltej Hartman, MoPZ Mežiški knapi,
Pihalni orkester Rudnika Mežica

SPD
EDINOST
Pliberk - Bleiburg

**KONCERT OB
80. OBLETNICI
KONCA 2. SVETOVNE
VOJNE**

sobota
17.5.2025
19:45

Kulturni dom
Pliberk/Bleiburg

TICKET-HOTLINE **+43 664 81 22 099**

**Za mir bom
govoril ...**

NOVA KNJIGA **Evakuacija civilistov marca 1945**

Po zračnem mostu iz Bele krajine v Dalmacijo

Minilo je 80 let od vznemirljivih marčnih dni leta 1945, ko so anglo-ameriški zavezniki 2041 ljudi s svobodnega belokranjskega ozemlja prepeljali na varno v Dalmacijo. Kdo je sprožil to veliko preselitev prebivalstva in zakaj? Kaj se je dogajalo v ozadju, kdo je načrtoval in izvedel letalsko evakuacijo, koga so evakuirali in zakaj, kdo jih je sprejel v Dalmaciji in kakšno je bilo njihovo življenje v slovenskem zbegu v Kaštelih, kjer so dočakali svobodo?

Na ta vprašanja odgovarjam v knjigi z naslovom *Po zračnem mostu iz Bele krajine v Dalmacijo: evakuacija civilistov marca 1945*, ki je izšla v založbi Vojaškega muzeja Slovenske vojske. Največjo medvojno evakuacijo civilistov v tem delu Evrope in največjo operacijo anglo-ameriških zaveznikov v Sloveniji sem rekonstruirala z opiranjem na arhivske vire, zgodovinsko in memoarsko literaturo ter pričevanja nekdanjih evakuirancev, med katerimi sta bili tudi moja stara mama Fančka Senica in takrat dvestoletna mama Danica iz Črnomlju.

V zadnjo vojno pomlad je partizanska državnica med Kolpo, Goričani in Kočevskim rogom vstopila gospodarsko izčrpana. V dolgi, hudi in zasneženi zimi 1944/1945 je bila dostava zavezniške pomoči po zraku in kopnem skrajno otežena, lačnih ust pa je bilo vedno več. Poleg domačega prebivalstva, vojaškega in političnega vrha, članov številnih organov nove narodne oblasti in tujih vojaških misij je bilo v Beli krajini vse več srbskih begunccev s širšega območja Drežnice na Hrvaškem. Na slovensko osvobodeno ozemlje se je od tam zateklo več sto sirot, mater z otroki, bolnih in ostarelih. Partizanska obramba je bila trdna, vendar so bili v Kvedrovem štabu pripravljeni na vse scenarije, sploh po odpiranju nemško-domobranske fronte z dolenske strani in po seriji nemško-ustaških vdorov čez Kolpo, ko so bile požgane številne slovenske vasi od Griblje do Adlešičev. Ob spopadih večjih razsežnosti, ki so se nakazovali, bi bilo tolikšno število civilistov, ki ne bi mogli sodelovati v bojih, veliko varnostno tveganje.

Ko so v prvi polovici marca informacije o tem dosegle vrhovno partizansko poveljstvo v Beogradu, je Tito predstavnike britanske vojaške misije zaprosil za pomoč. V hipu so stekla posvetovanja med britanskimi misijami, ki so delovale na območju Jugoslavije, in poveljstvom večnacionalnih Balkanskih zračnih sil (BAF) v Bariju. Nalogo prevoza civilistov s partizanskega letališča Krasinec v Zemun pri Zadru je sprejela enota Ameriških zračnih sil (AAF) iz baze v Brindisiju. Na cvetno nedeljo 25. marca 1945 je stekla operacija Dunn, v kateri je dvanajst ameriških dakot v spremstvu osmih spitfirejev, ki so jih pilotirali pripadniki prve jugoslovanske letalske eskadrilje, dva dni tako rekoč nepretrgoma od jutra do večera letelo med Belo krajino in Dalmacijo. To je bila največja medvojna evaku-

Naslovnica knjige

acija civilistov v tem delu Evrope in največja zavezniška akcija na ozemlju Slovenije.

Evakuiranci so dva meseca preživeli v slovenskem zbegu v Dalmaciji, nastanjeni so bili v hišah domačinov, počitniških vilah in domovih v Kaštelih pri Splitu. (Fotografija: Edi Šelhaus, hrani: Muzej novejšje in sodobne zgodovine Slovenije)

Muzejsko letalo Dakota, ki stoji na travniku pri Otoku, spominja na več tisoč ranjenih partizanov in civilistov, ki so jih s partizanskih letališč v Beli krajini evakuirali v Italijo in Dalmacijo. (Fotografija: Matjaž Ravbar)

Evakuirani so bili nosečnice, mame z otroki, bolni in oslabele Belokranjci, velike družine z obronkov Kočevske in Dolenske, člani Slovenskega narodnega gledališča, politične aktivistke, funkcionarji SNOS in srbski begunci. Dalmacija je bila za takšno preselitev kot naročena. Tam so namreč od februarja 1945 že delovali zaledno vojaško oporišče GŠ NOV in POS v Biogradu ter slovenski vojaški bolnišnici v Zadru in bližnjem Novigradu. V njih so za evakuirance poskrbeli prvih nekaj dni, nato pa so jih na veliko noč 1945 začeli seliti v Kaštele pri Splitu, kjer so vzpostavili Civilno bazo SNOS, bolj znano kot slovenski zbeg. Naselili so jih v hiše domačinov, počitniške vile in javne stavbe. Uprava zbega je organizirala delo bolnišnice, ambulant, porodne sobe, doma za

ja medvojna evakuacija civilistov, Marec 1945: Če bo hajka, bo krvavo – kam z ljudmi?, Kveder Titu, Tito zaveznikom, zavezniki v akcijo, »Beganje radi Dalmacije. Vsi bi radi šli.«, Hlebci kruha so dišali po svobodi, Dolga pot domov. Knjiga je bogato slikovno opremljena. Največ fotografij je iz fototeke Muzeja novejšje in sodobne zgodovine Slovenije. Objavljen je celoten seznam evakuiranih, ki ga hrani Arhiv Slovenije, med reprodukcijami pa so tudi depeše, okrožnice in drugi dokumenti iz slovenskih, britanskih, ameriških in hrvaških muzejskih in arhivskih ustanov. Knjigo je oblikovala Mojca Papič (Oblikovanje vizualnih sporočil), lektorirala Tanja Radovič, zemljevid z vrisanimi osrednjimi prizorišči je izdelal Blaž Zajc, predgovor je napisal Matjaž Ravbar, generalni direktor Direk-

Na partizanskem letališču Krasinec so 25. in 26. marca od jutra do mraka pristajale ameriške dakote, v katere so vkrcavali civiliste, nad območjem so krožila lovka letala s piloti prve jugoslovanske eskadrilje. (Fotografija: Maksimilijan Zupančič, hrani: Muzej novejšje in sodobne zgodovine Slovenije)

partizanske mame, skupnih kuhinj, skladišč. Vojaško oporišče v Biogradu so začeli zapirati po osvoboditvi Trsta in ga opustili sredi maja, ko se je v Slovenijo preselilo tudi bolniško osebje, evakuiranci pa so se konec maja in v začetku junija domov vračali z ladjami, tovornjaki, vlakom. Zbeg so zaprli 8. junija 1945. Raziskava to zaporedje podrobneje oriše v šestih poglavjih: Največ-

torata za vojne veterane in vojaško dediščino.

Predstavitve knjige je bila 16. aprila v Črnomlju, sledile pa bodo še predstavitve drugje. Knjiga ne bo na prodaj, za izposojlo bo na voljo v knjižnicah, zainteresirani posamezniki pa lahko za brezplačen izvod pišejo Vojaškemu muzeju Slovenske vojske.

Ilinka Todorovski

NOVA KNJIGA **Vranov let**

Beg v svobodo iz Maribora

Ko sem dobil to delo v branje, mi je že sam naslov, še bolj pa podnaslov »Beg v svobodo iz Maribora«, vzbudil zanimanje. Kdo pa je ta Jim Paterson, ki piše o partizanih, kmetih in ujetništvu v Mariboru? Zgodba me je vse bolj privlačila in na koncu zelo navdušila. Je pripoved o doživljajih mladeniča iz daljne Avstralije, ki je iz občutka dolžnosti stopil v bran napadenih in se v mladostni vnemi kot prostovoljni vojak znašel v pomembnih dogodkih druge svetovne vojne.

Avtor pripovedi nas vodi od začetnega skoraj idiličnega dogajanja na naboru, urjenja in potovanja na fronto v osrčje bitk v Severni Afriki in Aziji do prehitrega ujetništva, ki je središče opisov in dogajanj. V pripovedi se odstirajo vesele in tragične zgod-

be vojakov in ujetnikov, ki jih je pot vodila od taborišča v Italiji do okupirane Slovenije, na samo obrobje Maribora. Po pobegu avtorja iz delovnega taborišča v Mariboru ob pomoči pogumnih domačinov ga je pot vodila na jug Štajerske, ob koncu vojne pa v Trst med no-

vozelske vojakove in nazadnje v rodno Avstralijo.

Nas Slovence in posebej Štajerce pritegne pripoved o nesebični pomoči naših rojakov, ki so na vse načine pomagali ujetnikom in poznejšim ubežnikom, čeprav so pri tem veliko tvegali. Je pa ta

pripoved tudi močno protivojno sporočilo. Vojna, ki se začne iz nerazumljivih načrtov politike, ki obljublja po koncu spopadov med in mleko, dejansko poteka na zelo osebni ravni, postane boj za tovariša, prijatelja soborca.

Prijatelj soborec je v vojni posebno bitje. V začetku živi v osamljenosti in samoti, v kateri najde prijatelja, ki mu pomeni vse in še več. Nato se zave, da ga lahko v vsakem trenutku vojne izgubi in ostane spet sam, osamljen in brez vsega. Ko se vojna konča, pa je okoli njega praznina, ki jo je povzročila smrt mnogih, ki jih je imel rad. In ta praznina ostaja sopotnica njegovega življenja. Avtor te zgodbe se je v dolgih letih svoje kalvarije nešteto krat spopadal z izgubami prijateljev. Je pa to še

Zainteresirane prosim, da knjigo naročijo na naslovu info@vranov-let.si. Plačilo je mogoče v dveh oblikah, in sicer kot donacija **Društvu Vranov let** ali **kot plačilo na račun** Društva Vranov let. Nakazila prosim na naslov: DELAVSKA HRANILNICA, d. d., Miklošičeva 5, SI 1000 Ljubljana, IBAN: SI56 6100 0001 4028 196, BIC koda: HDELSI22, Davčna reg. št. 41236246. Cena knjige je 25 evrov + poštni stroški 1,94 evra. Prihodek od knjige bo moja donacija Društvu Vranov let.

ena krasna zgodba o reševanju zavezniških vojakov na slovenskem ozemlju, ena od pričevanj o njihovi pomoči in hrabrosti.

Peter Marendič

IMELI SMO LJUDI

Milivoj Avdić - Mile

Zapustil nas je naš dolgoletni član in tovariš z veliko začetnico Milivoje Avdić - Mile. Bil je dober dejaven, predvsem pa predan član krajevne organizacije Barje, vedno pripravljen pomagati in poprijeti za delo. Po lepem, a težkem otroštvu se je ustalil na Barju. V našo krajevno organizacijo se je včlanil takoj, ko si je uredil dom na Rakarski na Barju, in ostal njen privrženi član do svoje prezgodnje smrti, ko je štel komaj 62 let.

V preteklosti je sodeloval v številnih akcij naše organizacije in bil je naš nepogrešljivi član, saj je bil Barju zavezan z dušo in srcem. V zvezi z Barjem in celotno skupnostjo ga je zanimalo vse: od čistilnih akcij po našem prelepem Barju, naravnem in kulturnem spomeniku, do urejanja spominskega obeležja žrtvam nacifašizma pobitih v Kozlarjevi gošči. Vsako leto se je živahno udeleževal naših skupnih sestankov za pripravo tradicionalne komemoracije in letnega zbora članov. Vedno je bil v pomoč pri urejanju prometa in parkiranja, najbolj pa si ga bomo zapomnili po odlični partizanskem golažu, ki ga je brezplačno kahal ob letnem srečanju članov. Ne le kot kuhar, s svojo neposrednostjo in iskrenostjo se je izkazoval tudi kot mojster medčloveških odnosov. Za svojo družino je dal vse, da bi ji omogočil boljše življenje, kakor ga je bil deležen on sam. Vendar so prav zahtevne življenjske razmere iz Mileta izklesale klenega in pokončnega človeka, pripravljenega pomagati tako z nesebičnim delom kot finančno.

Tudi sicer je nenehno opozarjal na pomen ohranjanja vrednot našega narodnoosvobodilnega boja med letoma 1941 in 1945. Spominim se, kako mi je ob enem od zadnjih skupnih srečanj dejal: »Verjemi mi, če ne bi bilo Tita in njegovih partizanov, ne nikogar, ki jih vidiš tukaj, ne bi bilo nas.«

V imenu barjanske Krajevne organizacije Združenja borcev za vrednote NOB Vič - Rudnik in prapora Krimskega odreda izrekam svojcem iskreno sožalje.

Damir Josipović

Stanislav Lepej

Bil je otrok vojne (rodil se je 16. marca 1942 v Zgornji Pristavi) in velik zagovornik vrednot narodnoosvobodilnega boja, zato se je leta 2000 včlanil v Združenje borcev za vrednote NOB Ptuj. Takoj je bil imenovan v izvršilni odbor območnega združenja in prevzel naloge varovanja spomenikov in obeležij ter organizacijo proslav. Bil je pobudnik za izdajo zbornika

Slovenstvo na Ptujskem v 20. stoletju (2005) in urednik slikovnega gradiva zbornika, ki ga je tudi pripravil za digitalno zbirko Kamra.si pod naslovom Spomeniki NOB na Ptujskem. V letih 2014–2016 je bil predsednik združenja, deloval je v Pokrajinskem svetu in Svetu ZZB za vrednote NOB Slovenije. Bil je član Območnega združenja veteranov vojne za Slovenijo in Društva general Maister Ptuj. Bil je med ustanovitelji Kluba brigadirjev Ptuj in predsednik kluba (2005–2010) ter eden od pobudnikov in ustanovni član Zveze brigadirjev Slovenije.

Za svoje delo je prejel številna priznanja, med drugimi red zaslug za narod s srebrno zvezdo (1978), medaljo za krepitev splošne ljudske obrambe in družbene samozasčite (1982) ter srebrno (2005) in zlato plaketo (2016) Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije.

Skopo naštevaje podatkov lahko o posamezniku pove veliko – lahko jih le bežno preberemo, lahko pa jih razpletamo v nešteto zgodb, idej, načrtov, problemov, zapletov, porazov in zmag. V spominih tistih, ki smo bili na teh poteh sopotniki, sodelavci ali samo opazovalci, privrejo drobci v različnih oblikah, podobah, zamegljeno ali jasno. Ko se poslavljamo, vse to strnemo v sliko, ki nam veliko pove o človeku. Stanko je bil velik človek s širokim srcem in dušo. Razdajal se je za skupnost, za pravičnost, pogosto na račun svojega osebnega življenja.

Šele v tem trenutku se zavedam, kako so se najine poti kar naprej prepletale od takrat, ko so nas sprejeli v mladinsko organizacijo, ob brigadirstvu in pozneje pri pripravi številnih proslav. Nazadnje pa me je nekako kar določil in mi zaupal, da nadaljujem njegovo prostovoljsko delo v ZB, organizaciji, ki ji je bil predan do konca. Velikokrat sva se sporekla in nato ugotovila, da pravzaprav podobno razmišljava.

Od leta 1969 je z družino živel na Ptuj. Leta 1973 se je dejavno vključil v politično delo. Upokojil se je leta 1998. Od leta 1968 pa vse do osamosvojitve leta 1991 je v enotah Teritorialne obrambe opravljal naloge obveščevalca in varnostnika, med osamosvojitveno vojno pa je bil pomočnik poveljnika za politična vprašanja jurišnega odreda Teritorialne obrambe na Ptuj. Umril je 2. aprila na Ptuj.

Branka Bezeljak

SVOBODNA
B E S E D A

www.svobodnabeseda.si

PREJELI SMO

Odziv na članek - »Ob obletnici smrti Franca Mraka«

S pozornostjo vsakokrat prebiram glasilo ZZB za vrednote NOB in v zadovoljstvo mi je, da se ohranja spomini, pričevanja, zgodovinska dejstva o naši polpretekli zgodovini.

V članku »Ob obletnici smrti Franca Mraka« avtorja Damjana Renka je opisana tudi življenjska pot Franca Mraka. Med drugim avtor piše: »2. avgusta 1941 je bila v Cegelnici pri Naklem ustanovljena 2. kranjska partizanska četa, njen prvi komandir pa je postal on.« Ta podatek me je presenetil. Sem Nakljanka, hči prvoborca Staneta Fistra, on in njegova brata Franc in Miha so bili borci 1. Kranjske čete, ustanovljene 26. julija 1941 na Cegelnici ob Levcevi hiši, kot se je po domače reklo Fistrovim. O tem dogodku priča spomenik, postavljen pred Fistrovo hišo, ki ga je odkril krajevni odbor ZB NOV Naklo 24. aprila 1955, na njem so zapisani podatki o ustanovitvi te čete.

Ker sem se spraševala, od kod avtorju ta podatek, sem šla pregledovat pisne vire, tudi na spletu, in iskala informacije med starejšimi Nakljanci in svojci prvoborcev. V Zborniku Naklo 1960 sem namreč na strani 46 našla zapis Zveze borcev Naklo: »26. julija 1941 se je zbralo pred Levčevo hišo na Cegelnici 26 borcev iz Strahinja, Naklega, Cegelnice in Kranja, ustanovilo 1. kranjsko četo ter krenilo pod Storžič. Tjakaj je prišla tudi istega dne nad Veternim ustanovljena Tržiška četa in obe četi sta se združili v Kranjsko-tržiški ali Storžiški bataljon.« Podoben zapis z enakim imenom čete in datumom je zapisan tudi v knjigi Pomniki narodnoosvobodilnega boja v Občini Kranj, ki ga je izdala ZZBNOV SRS Slovenije, OO Kranj, 1975, str. 117.

Obenem naj povem, da je v obdobju Jugoslavije krajevna skupnost Naklo vsako leto 26. julija praznovala krajevni praznik, glavna ulica v Naklem se je do osamosvojitve Slovenije imenovala Ulica 26. julija. Krajani, svojci partizanov, starejši, ljubiteljski zgodovinarji iz Nakla, Cegelnice in Strahinja, s katerimi sem govorila, nikoli niso slišali ali zasledili drugega datuma in poimenovanja čete kot 26. julija 1941, 1. kranjska četa.

Greta Fister Stamulak

Odgovor - O barvah venca predsednice RS

V zvezi z vašim vprašanjem o barvah venca vam podajam informacijo. Venci za prve štiri nosilce politične oblasti oz. funkcionarje v državi – predsednika Republike Slovenije, predsednika Državnega zbora Republike Slovenije, predsednika Vlade Republike Slovenije in predsednika Državnega sveta Republike Slovenije – so poenoteni po videzu, velikost in barvna kombinacija pa odražata njihov položaj pri predstavljanju Republike Slovenije. Glede velikosti je venec predsednika Republike Slovenije premera 1,2 metra, venci preostalih treh

funkcionarjev pa v premer merijo meter. Ta razlika v premeru venca odraža vlogo šefa države in vrhovnega poveljnika obrambnih sil Republike Slovenije, ki jo ustava nalaга predsedniku Republike Slovenije.

Glede videza pa so venci sestavljeni iz dveh delov – zgornjo polovico venca sestavlja cvetje v barvi zastave – trobojnica (bela, modra, rdeča). Drugi, spodnji del venca pa se delno razlikujejo. Tako ima predsednik Republike Slovenije na vencu rumeno cvetje, ki simbolizira zlato kot najzlahtnejšo kovino, ki ji na simbolni ravni pripisujemo najvišjo raven v hierarhiji funkcij oblasti, torej v tem primeru funkciji šefa države.

Tovrstna zasnova vencev se v Republiki Sloveniji uporablja že od osamosvojitve. Venec predsednika Republike Slovenije v zgornjem opisu so uporabljali dosednji predsedniki, z izjemo nekaj vmesnih let v obdobju mandata predsednika Boruta Pahorja, ko je bil venec na predsednikovo željo prilagojen z vodoravno trobojnico.

Ob izvolitvi in prevzemu funkcije predsednice Republike Slovenije dr. Nataše Pirc Musar je bila sprejeta odločitev, da bo predsednica republike polagala venec, ki sledi enotnemu formatu za vse najvišje nosilce oblasti.

Nataša Dolenc

Sporočilo - Slava jim

Še isti mesec po napadu na Kraljevino Jugoslavijo in njeni kapitulaciji je bila v noči s 26. na 27. april 1941, dan po obisku Adolfa Hitlerja v Mariboru, v Ljubljani ustanovljena Osvobodilna fronta, ki si je določila cilj osvoboditi državo in po končani vojni ustvariti pravičnejšo družbeno ureditev. Že 29. aprila 1941, le nekaj dni zatem, so mariborski mladinci, organizirani v SKOJ, izvedli oboroženi napad na dve okupatorjevi vozili in ju zažgali. 22. junija 1941 je bil razglašen splošen ljudski upor za osvoboditev države v narodnoosvobodilnem boju.

Leta 1942 in 1943 sta bili pomembni državotvorni zasedanja AVNOJ, na zasedanju leta 1943 je bila sprejeta odločitev o priključitvi ozemelj s slovensko in hrvaško narodno skupnostjo Jugoslaviji, ki ji takrat niso pripadala. Pripadnike narodnoosvobodilnega boja so zavezniki konec leta 1943 priznali kot zavezniško silo. S sklenitvijo državljanske sprave in zavezništva med narodnoosvobodilnim bojem in monarhistično stranjo kralja Petra II. na podlagi dveh sporazumov Tita in Šubašića leta 1944 je bila 1. novembra ustanovljena Vlada Jugoslavije, katere predsednik je postal maršal Tito, predstavnik narodnoosvobodilne vojske, zunanji minister pa dr. Šubašić, ki je bil kraljevi predstavnik. Ta vlada je postala mednarodno priznana marca leta 1945, še pred končanjem druge svetovne vojne, in je vladala do splošnih volitev 11. novembra leta 1945. Delovala je v že osvobojenem mestu Beograd, takrat glavnem mestu Jugoslavije.

Zvesti privrženci monarhije in kralja so se pridružili partizanski vojski, ki je tako postala redna vojska Jugoslavije in je z zavezniškimi vojskami osvobodila državo in svet. Narodnoosvobodilno gibanje tako v Sloveniji kot v Jugoslaviji so sestavljali ljudje različnih stanov, političnih prepričanj in nazorov kot tudi različna narodnozavedna duhovščina. Kolaboracija, ki se ni pridružila vojski Jugoslavije ali odložila orožja, je postala odpadniška in sila okupatorja, razumljena kot protidržavni element, saj je okupatorju pomagala vzdrževati okupacijo lastne države in državljanov, kot so mu ponudili pomoč za svetovno zmago, ki pa se ni zgodila. Druga svetovna vojna je bila končana s kapitulacijo sil osi 8. maja leta 1945, na ozemlju današnje Slovenije pa šele 15. maja leta 1945. Trajala je 6 let, od leta 1939 do leta 1945, na ozemlju Slovenije in Jugoslavije pa od leta 1941 do leta 1945.

Jugoslovanski kolaboranti – razen tistih, ki so storili vojni zločin – so bili amnestirani z odlokom AVNOJ, to je Ukaz o splošni amnestiji in pomilostitvi z dne 3. avgusta 1945, objavljenim v Uradnem listu DFJ 5. avgusta 1945, in spuščeni na svobodo. Na podlagi zmage narodnoosvobodilne vojske in zaveznikov v drugi svetovni vojni pri nas v letih 1941–45, v svetu v letih 1939–45, je bila Kraljevina Jugoslavija po mirni poti in svobodni volji na podlagi splošnih volitev 11. novembra 1945 leta 1946 z novo ustavo preoblikovana v republiko. Ustava 1946 je enovito državo preuredila v zvezo, ki jo je sestavljalo šest samostojnih povezanih držav, te so navzven, v svetu, nastopale kot enotna federativna republika Jugoslavija. Republika Slovenija je tako postala samostojna država s svojo republiško ustavo, sprejeto leta 1947, in povezana v zvezi samostojnih držav, imenovani Jugoslavija. Na podlagi zmage v drugi svetovni vojni je bilo Jugoslaviji, konkretno republiki Sloveniji in republiki Hrvaški, mednarodno pripojeno narodnostno ozemlje Primorske, Istre in Dalmacije, ki prej ni bilo del Kraljevine Jugoslavije. Tako je lahko republika Slovenija leta 1991 na podlagi zvezne in republiške Ustave in pravice do samoodločbe z ozemljem, ki ga je imela v Jugoslaviji, izvedla legitimen izstop iz zveze držav Jugoslavije. Ta dejstva govorijo, da je bil narodnoosvobodilni boj državotvorno gibanje, ki je dalo ustavno in mednarodno pravno podlago Sloveniji za samostojno pot kot suvereni državi.

Republiko Slovenijo pozivamo, da se ob 80. obletnici konca druge svetovne vojne v znamenje državnega spoštovanja ustanovi Inštitut narodnoosvobodilnega boja 1941–45.

Slava vsem borcem in podpornikom narodnoosvobodilnega boja, njihovim sodelavcem in zavezniškim silam v upanju, da se zgodovina druge svetovne vojne ne bo v kateri koli obliki ponovila ne sedanjim in ne prihodnjim generacijam.

Janko Veber, Rastko Plohl

NAGRADNA KRIŽANKA

Geslo križanke napišite na dopisnico in jo pošljite na naslov ZZB NOB Slovenije, Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana, s pripisom »nagrada križanka« ali pošljite na elektronski naslov: svobodna.beseda@zzb-nob.si
do 15. maja 2025. Trem izžrebanim reševalcem bomo podarili knjigo.

Izžrebani reševalci križanke iz 113. številke časopisa Svobodna beseda

1. Senad Biščanin,
Most na Soči, 5216 Most na Soči
2. Ilonka Pondelek,
Rojčeva 18, 1000 Ljubljana
3. Franc Cencelj,
Ulica prvoborcev 9, 1410 Zagorje ob Savi

Rešitve križanke:
TABORIŠČE, EKOSISTEM, KRIVOPETA, SITO, AVI, AL, BA, ICA, ŠAMOT, LAŽ, ŠVICA, ZATRIDLO, PEKINŽAN, ČIČI, FB, AVTODOM, TA, ČIR, NE, NI, BUCHENWALD, ARAI, IRHOVKE, MA, IRS, JAEN, AIDA, ŠČETINAR, VŽ, MIND, OKSIDI, KREIRANJE, VAT, IČ, ANDRE RIEU.

Geslo: TABORIŠČE, BUCHENWALD, WEIMAR, OSVOBODITEV.

**SVOBODNA
B E S E D A** je glasilo ZZB za vrednote NOB Slovenije za domoljubna, socialna, gospodarska, politična, zgodovinska in kulturna vprašanja doma in po svetu. Izhaja vsak zadnji petek v mesecu.

Izdajatelj: ZZB za vrednote NOB Slovenije
Zanj: Marijan Križman, predsednik
Uredniški odbor: dr. Ivan Svetlik (predsednik), dr. Martin Premk, dr. Maca Jogan, Mitja Meršol, dr. Nevenka Troha, Črt Kanoni
Odgovorni urednik: Janez Alič
telefon: 041 686 322
elektronski naslov: svobodna.beseda@zzb-nob.si
Oblikovanje: Vid Brezočnik
Jezikovni pregled: Mirjam Furlan Lapanja

Naslov uredništva in naročnin:
ZZB za vrednote NOB Slovenija,
Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana
telefon: (01) 434-44-45; fax: (01) 434-41-17
romana.jemec@zzb-nob.si

								SVOBODNA BESEDA	MOČVIREN NIZINSKI SVET, ČRET	KUHINJ- SKA POSODA	PRVI ČLOVEK	DRAMA HENRIKA IBSNA	KONEC GESLA	TONI NIEMINEN	PREBI- VALKA VIRA	NASIČEN OGLJIKO- VODIK (IZ ČRK: TANKO)
								PRIPAD- NOST DRUŠTVU								
								PRIKAZ RAZVOJA RODBIN- SKIH ZVEZ								
								VELIKO FINSKO JEZERO, INARI						ROBERT TAYLOR INDICI- RANO ZNAMENJE		
								SKUPEK TEM NASÄ PESNICA (MAJDA)								
SVOBODNA BESEDA	PEVEC PODOKNIC VASOVA- LEC	OSAMO- SVOJITEV	ŽENEVSKO JEZERO V ŠVICI	NASELJE V OBCINI KAMNIK	EDGAR DEGAS	MESTO V ITALIJI OB NADIŽI	SL. MATEM. (MILAN) OTROŠKA GLISTA, ASKARIDA				SUŠILNIK ZA LASE	POIMENO- VALEC ONANIJE EDO TORKAR				
PREBIVA- LEC NASELJA POLŠEČE									RIZIČ- NOST	FEVDALNA POSEST NASÄ BALETKA STRANIČ				NEKDANJI AMERIŠKI ATLET LEWIS		POVRŠINA, OBMOČJE
ZAČETEK GESLA																
KRALJICA V SAHU					DRAGOTIN KETTE			JEZERO V VZHODNI TURCIJI VLADAR, MONARH				SLOVEN- SKI ALPINIST (FRANC; IZ: KARE)				
NAŠ PEVEC NABER					NORVEŠKI SLOVNIČAR (IVAR) NEPROFE- SIONALEC						ITALJANSKI PISEC (DANIELE; IZ ČRK: REVA) JAPONSKO MESTO SAPPORO					
NADALJE- VANJE GESLA											HRVAŠKO- SLOVEN- SKA REKA MAČEK (LJUBK.)					
NADA SEVŠEK			ANTON MARTI NEM.NARA VOSLOVEC (LORENZ)			VRBA IBA IGRALEC RADKO POLIČ				POMLADNI MESEC				PRIPADNIK ILIROV	BRST, KAL	OČKA, ATI
NAŠ PODJETNIK BOSCAROL				HRVAŠKI PEVEC DEDIČ PEVKA BOTO						NASPROT- JE DOLŽNICE GLAVNI ŠTEVNIK						
MOČVIR- SKA PTICA (NI: KOKETA)							ZELENA RUDNINA (IME PO ROSCOE- JU)									
UČENEC A RAZREDA							SPOJINA ALKOHOLA Z ORGANSKO KISLINO						OSEBNI NAZIV			
RANO- CELNIK						SLOVENSKI RAPER IN SINDIKALIST S PRAVIM IMENOM MIHA BLAŽIČ (IZ ČRK: KONTO)							VODNA ŽIVAL S KLEŠČAMI			

DOGODKI Sežanska borčevska organizacija

Skrb za spomenike in obeležja NOB

Na skupščini Združenja borcev za vrednote NOB Sežana so pregledali opravljeno delo v preteklem letu in sprejeli program dela za letos. Poročilo je podal predsednik borčevske organizacije Bojan Pahor. V uvodnem pozdravu je opozoril na vnovičen porast fašističnih idej. »Združenje borcev je srce in duša naše skupnosti, saj ohranja spomin na herojstvo, ki so ga borci izkazali v težkih trenutkih, ko se je bilo treba boriti za pravičnost, enakost in dostojanstvo. Dolžnost naslednikov narodnoosvobodilnega boja je, da se odzovemo na vsak pojav nestrpnosti, revizionizma in nacionalizma. Treba je izobraževati mlade, ohranjati spomin na resnico in se povezovati z vsemi, ki verjamejo v demokratične vrednote,« je med drugim poudaril Pahor in obenem orisal, zakaj prihaja do porasta fašističnih idej.

Letos je poudarek na 80. obletnici konca druge svetovne vojne. Tako se bo zvrstilo več prireditev na območju Krasa in Brkinov. Vse veteranske in domoljubne organizacije pripravljajo tradicionalno prireditev ob dnevu zmage, ki bo letos potekala zvečer 8. maja na

mejnem prehodu Lipica z osvetlitvijo napisa Tito na Kokoši. Z avtobusom bodo člani združenja 9. maja, ob dnevu zmage, odšli na državno proslavo v Ljubljani. V maju prirejajo še spominsko slovesnost na Kozjanah (17. maj), pohod po poteh ustanovitve Kosovelove brigade (31. maj), istega dne pa bodo odšli k svojim rojakom v Benico v Prekmurje. Kraški in brkinski borci skrbijo tudi za spomenike in spominska obeležja kot kulturno dediščino narodnoosvobodilnega boja.

Na območju sežanskega združenja so 103 spomeniki in spominska obeležja. Za letos letu načrtujejo obnovo spomenikov NOB v Slivju in Dolu pri Vogljah. V združenju borcev je več kot 560 članov. Že-

lijo si, da bi več članov prejelo glasilo Svobodna Beseda, ki izhaja v nakladi približno 13.000 izvodov. Ker pa jih je skoraj četrtina starejših od 80 let, nadaljujejo delovanje za pomlajevanje članstva in njihovo vključevanje v mladinsko organizacijo Mladi borci ZZB. Na zboru predstavnikov borčevskih organizacij sežanske, divaške in hrpeljsko-kozinske občine je številne zbrane, med katerimi je bil tudi sežanski častni občan in lastnik Vojaškega muzeja Tabor Lokev Srečko Rože, nagovoril tudi predsednik sežanskega območnega združenja veteranov vojne za Slovenijo Krasa in Brkinov Dejan Stančič.

Olga Knez

DRUŠTVO "TITO"
ASSOCIAZIONE "TITO"
IZOLA-IZOLA

DAN
MLADOSTI
IZOLA 2025
Giornata della gioventù

24.MAJ 2025

Prireditev bo na
Lonki
ob 19.00 uri

Program/Programma:
- AKUD KOLO Koper
- Lucifer band
- Partizanski pevski zbor Ljubljana

Občina Izola

Jskd
Javna agencija
za spomeniško dediščino
in kulturne dobrine

Branko FORJANIČ
FOTOGRAF

Postojna

AKTUALNO Sovražne poveljne skupine (2)

Matjaževa vojska

Dr. Martin Premk

Zanimivo je, da tisti, ki imajo polna usta »povojnih zločinov« ter prisegajo na resnico in pravico, nikoli ne omenjajo Matjaževe vojske, »križarjev« ali kakih drugih povojnih oboroženih skupin, ki so v Sloveniji delovale še nekaj let po končani drugi svetovni vojni. Sicer so bile povojne oborožene skupine značilne tudi za preostalo Jugoslavijo, obstajale pa so tudi drugod po Evropi.

Obveščevalni centri ob meji

Glavni obveščevalni center (GOC) je v letih od 1945 do 1949 vodil delo svojih podrejenih obveščevalnih centrov ob meji s Slovenijo. V Gradcu je deloval obveščevalni center (OC) 400, ki ga je najprej vodil **Miloš Glišić**, nato **dr. Karel Kornhauser** in za njim **Jože Saje**. V Celovcu sta delovala OC 101, ki ga je vodil **Ivan Drčar**, in OC 501, ki ga je vodil **Franc Grum**. V Trstu je deloval OC 305, ki ga je vodil **Dušan Lajovic**, in v Gorici OC 505, ki sta ga vodila **Anton Kostnapfel** in **Mirko Lojk**. Delovanje glavnega in tudi drugih obveščevalnih centrov so dovoljevali in podpirali Američani in Angleži oziroma njihove obveščevalne službe. Obveščevalni centri so poskušal uresničiti naslednje cilje: vzpostaviti kurirske in vohunske vezi ter organizirati obveščevalne centre v Sloveniji in Jugoslaviji; organizirati mrežo ilegalnih oboroženih skupin oziroma udarnih grup in odredov; organizirati ilegalno mrežo nasprotnikov oblasti oziroma ilegalnih krajevnih odborov. Oborožene skupine so imenovali Matjaževa vojska, mrežo ilegalnih odborov Matjaževi odbori, celotna mreža nasprotnikov oblasti pa je dobila ime Matjažev pokret.

Sprva je najmočnejše deloval OC 400 v Gradcu, ki ga je vodil četnik **Miloš Glišić**. Deloval je predvsem na Štajerskem, posebno pa v Slovenskih goricah in Prekmurju, kjer je bila partizanska oblast tako kot med vojno tudi po vojni zelo šibka. Prvo večjo skupino je organiziral **Jože Skamljič**, pravnik iz Benedikta v Slovenskih goricah. Skupino je ustanovil v dogovoru z obveščevalnim centrom v Gradcu. Skupina je začela delovati spomladi 1946 in je v Slovenskih Goricah in Prekmurju izvedla vrsto napadov. Oborožene skupine in mrežo odborov je prišel ustanavljat tudi sam Miloš Glišić, ki je iz Slovenskih Goric odšel v Beograd iskat zvezo z Dražo Mihailovićem. Tam je bil aretiran in na procesu proti Draži Mihailoviću obsojen na smrt. Oporišče Skamljičeve skupine so odkrili v vasi Osek in ga napadli aprila 1946. V spopadu je bilo več mrtvih, Jože Skamljič je pobegnil in so ga aretirali dva meseca pozneje, ko se je skrival v cerkvi pri Sv. Treh Kraljih pri Benediktu. Proti Jožetu Skamljiču in podpornikom je bilo v Mariboru organiziranih več sodnih procesov. Na njih so sodili tudi pripadnikom mreže, ki jo je v Mariboru in okolici organiziral četniški oficir **Miodrag Mihailović - Bule**.

Sernečeva skupina

Največja skupina »Matjaževe vojske« je bila »Sernečeva skupina« ali Pohorski bataljon Matjaževe vojske«. Vodili so jo trije **bratje Serneč** iz Selnice ob Dravi, štela

S procesa proti Bitenčevi skupini

Matjaževi vojščaki

je od 20 do 30 stalnih ali občasnih članov. V letih 1946 in 1947 je nenehoma napadala iz oporišč na gorskih kmetijah v Avstriji, ropala po vaseh ob meji in napadala vojake KNOJ. Njeni člani so sodelovali z avstrijskimi orožniki in angleškimi vojaki. Skupina je 24. junija 1947 v Lehnu na Pohorju ugrabila in ubila medvojnega aktivista OF in funkcionarja Okrajnega ljudskega odbora Maribor Franca Marčiča. Po tem dogodku je UDV z enotami KNOJ sprožil obsežen pregon po Pohorju, v spopadih so razbili večji del skupine in ujeli nekaj njenih pripadnikov. Skupina je bila takrat uničena in je prenehala delovati, bratom Serneč pa je uspelo pobegniti v Avstrijo. Dvanajst ujetih članov skupine je bilo julija 1947 obsojenih na odmevnem procesu v Ljubljani.

V Prekmurju so v letih 1946 in 1947 delovale skupine, katerih delovanje je povezoval **Franc Marko - »kapetan Fekonja«**. Predvsem sta bili to skupini **Štefana Kreslina - Marjana** in **Martina Šajnoviča**. Skupini sta napadali kmete in predstavnike oblasti, poskušali sta ustanavljati ilegalne odbore, januarja 1947 sta skupno napadli postajo Narodne milice v Turnišču. Skupini sta bili v nizu spopadov z varnostnimi službami do poletja 1947 razbiti, preživeli člani so se umaknili v Avstrijo. Od tam so se še nekaj časa vračali v Prekmurje kot kurirji.

Sicer je po vojni v severovzhodni Sloveniji delovalo še nekaj manjših skupin: skupina **Ignaca Šketa - Bilya** in skupina **Ferdinanda Slane** v Slovenskih Goricah, Humska skupina in Kamniška skupina v okolici Maribora, skupina bratov **Urh - Poklač** v okolici Paškega Kozjaka. V okolici Celja

je deloval nekdanji partizan **Ivan Laubič - Palček**, ki velja za zadnjega ujetega »bandita« v Sloveniji. V povezavi z ilegalno organizacijo GROM (Gorje razbojnikom – osveta morilcem) je začel napadati in ropati spomladi 1947. Ko je bila skupina poleti 1947 razbita, se je še naprej skrival pred oblastjo. Še naprej je tudi napadal in ropal kot navaden razbojnik, leta 1950 pa je zbral novo skupino, ki je bila v spopadih razbita in ujeta. Na sojenju je bil Ivan Laubič obsojen na smrt. V Celovcu sta delovala dva obveščevalna centra: OC 101 **Ivana Drčarja**, nekdanjega načelnika Organizacijskega štaba Slovenskega domobranstva, je začel delovati leta 1946. Kurirske zveze je imel s **Pavlo Hočevnar**, članico »Nagodetove skupine«. To zvezo je ves čas nadzoroval UDV, »Nagodetova skupina« pa je bila zaradi povezav z »Drčarjevim centrom« obsojena na velikem javnem procesu. Zveze prek Gorenjske je Ivan Drčar imel tudi z ljubljansko škofijo in škofom **Stanislavom Leničem**, ki je bil zaradi tega jeseni 1947 aretiran in obsojen. Zaradi teh »neuspehov« je Ivana Drčarja izpodrinil in njegov pomočnik **Franc Grum**, nekdanji domobranski častnik in obveščevalec. Na Gorenjsko je spomladi 1948 iz obveščevalnega centra v Celovcu čez mejo poslal dve diverzantski trojki. Prvo trojko je vodil **Franc Jagodic**, drugo pa **Zdravko Rijavec**. Skupina, ki jo je vodil Franc Jagodic, je 28. aprila 1948 v Bizoviku pri Ljubljani z brzostrelko ubila poslanca ljudske skupščine Franca Mojškerca v njegovi hiši. Po tem umoru je bil sprožen obsežen pregon proti mreži na Gorenjskem. Franc Jagodic je bil ubit v Kranjski Gori, ko je hotel pobegniti čez mejo, ulovili so tudi ve-

čino ostalih diverzantov in aretirali vse podpornike vohunske mreže na Gorenjskem.

V Trstu je deloval OC, ki ga je vodil **Dušan Lajovic**. Ta center je predvsem poskušal vzpostaviti vohunsko in kurirsko mrežo v Sloveniji. To je poskušal z vohunsko skupino »Lastovka«, ki je delovala med Gorico in Ljubljano ter je kmalu prišla pod nadzor UDV. V Ljubljani je skupina »Lastovka« sodelovala z ilegalno skupino gimnazijcev »Zveza demokratične mladine«, ki jo je prav tako začel nadzirati UDV. Skupini sta po ukinitvi centra v Trstu razpadli.

Povezave z ljubljansko škofijo

Če zahodno mejo je delovala tudi skupina četniškega komandanta in nekdanjega poveljnika Slovenske legije **Mirka Bitenca**, ki je kot kurirska in obveščevalna skupina delovala preko Šentjošta nad Vrhniko. Mirko Bitenc je imel povezave z ljubljansko škofijo, s škofom Leničem se je osebno sestal. Ujeli so ga v Ljubljani januarja 1948, njegove pomočnike pa v Šentjoštu nad Vrhniko. Proti Mirku Bitencu in organizatorjem medvojnega četništva na Gorenjskem je bil poleti 1948 v Ljubljani organiziran velik sodni proces. Matjažev pokret pa je izdajal tudi svoj »uradni časopis« Matjažev glas. Urednik je bil **dr. Zdravko Kalan**, član Narodnega odbora v Rimu. Tiskali so ga v Münchnu in ga na vse načine skušali širiti po Sloveniji. V njem so pisali predvsem propagandne članke proti novi oblasti v Sloveniji. Poskušali so tudi širiti neresnične vesti, kot na primer, da »Nagodetova brigada Matjaževe vojske napada Ljubljano« in podobno. Žalili pa so tudi predstavnike oblasti, predvsem maršala Tita, ki naj bi bil nenasiten požeruh in zapravljivec. Poleg Matjaževe vojske pa so ta

čas v Sloveniji delovale še druge oborožene skupine, ki so bile posledica druge svetovne vojne. V okolici Ljubelja in Tržiča je delovala skupina nekdanjih partizanov **Franca Ahačiča** in **Franca Lauserja**. Ta skupina je delovala neposredno po navodilih angleške varnostne službe, zbirala obveščevalne podatke in v več spopadih ubila dva oficirja KNOJ. Njeni člani in podporniki so bili ubiti in ujeti poleti 1947.

Skupina Italijanov iz Izole je po navodilih iz Trsta ustanovila Gruppo Resistenza Istriana – Domenico Lovisato, Ta skupina naj bi izvajala teroristične napade in pripravljala italijanski »prevzem« slovenske obale. Po ponesrečenem poskusu miniranja radijskega oddajnika na Belem križu nad Portorožem so bili člani skupine odkriti in ujeti leta 1948.

V oboroženi skupini **Jakoba Zajca** je bilo nekaj fantov iz Savinjske doline, ki so raje, kot da bi odšli na služenje v Jugoslovansko armado, ustanovili kar svojo vojsko in z njo krožili po Savinjski dolini. Po dveh dneh so bili po spopadu z varnostnimi službami ujeti. Svojo skupino je ustanovil tudi demobilizirani partizan **Franc Požar**, nekdanji komandant 1. bataljona Tomšičeve brigade. V povojnem življenju se ni mogel znajti, zato ga je pot vodila v oboroženo skupino. Kot vodja skupine je bil ujet in obsojen na smrt.

(nadaljevanje prihodnjič)

Opravičilo

V marčevski številki Svobodne besede nam jo je pošteno zagodel tiskarski škrat. Tako je slika v petem stolpcu na strani 16 prekrila del besedila. Zato besedilo od konca četrtega stolpca ponovno objavljamo. Za napako se bralcem iskreno opravičujemo.

